

OPPIA VANHUUDESTA, VOIMAA LAPSUUDESTA

Sukupolvien kohtaamisia Toimintatuvassa

Mikko Mäkinen ja Heta Ruoho

Opinnäytetyö, syksy 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Mäkinen, Mikko & Ruoho, Heta. Oppia vanhuudesta, voimaa lapsuudesta. Sukupolvien kohtaamisia Toimintatuvassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, syksy 2015, 49s., 5 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) / sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia vanhusten ja lasten yhteistoiminnan tarkoituksenmukaisuutta sekä sen vaikutuksia. Opinnäytetyössä on myös tarkasteltu yhteistoiminnan suhdetta osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemiseen.

Opinnäytetyön pohjana oli keväällä 2015 toteutettu kehittämishanke, joka toteutettiin nimellä Toimintatupa. Toimintaan osallistui 5-vuotiaiden päiväkerhoryhmä sekä viereisen palvelukeskuksen 70–88-vuotiaita asukkaita. Opinnäytetyön aineistona käytettiin hankkeesta kerättyä palautetta, kyselyjä, haastatteluja sekä havaintoja. Palautetta kerättiin toimintaan osallistuneilta lapsilta, vanhuksilta sekä mukana olleilta ohjaajilta.

Opinnäytetyössä avattiin lapsuutta ja vanhuutta elämänvaiheena, perhekäsityksen muutosta sekä yhteisöllisyyden ja osallisuuden käsitteitä.

Opinnäytetyön päätulos oli vanhusten ja lasten yhteistoiminnan tarpeellisuus sekä toiminnan mukanaan tuomat positiiviset vaikutukset. Yhteistoiminnan huomattiin lisäävän yhteisöllisyyttä erityisesti vanhusten keskuudessa sekä tuovan mielekästä vaihtelua lasten ja vanhusten arkeen.

Toiminta oli vähäkustanteista, helposti toteutettavaa ja hyödyksi molemmille ikäryhmille. Toiminnalle voidaan päätellä olevan kysyntää, sillä kerhonohjaajat jatkoivat aloitettua yhteistoimintaa hankkeen jälkeen.

Asiasanat: sukupolvien kohtaaminen, lapsuus, vanhuus, perhekäsitys, yhteisöllisyys, osallisuus

ABSTRACT

Mäkinen, Mikko and Ruoho, Heta. Community of all ages. Generations interacting in Toimintatupa. 49p., 5 appendices. Language: Finnish, Autumn 2015. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this thesis was to analyze data from a development project implemented earlier and to find out was the implementation functional and what the effects of it were. This thesis evaluates also what effects the activities have on inclusion and communality among elderly and children.

The development project arranged in the spring 2015 is reported fully in the thesis. The project was about children interacting with elderly, it was named Toimintatupa (=Activity cottage). The activity was carried out with the co-operation of a kindergarten group of 5- year-old children and a group of elderly people aged 70–88 years, from the retirement home nearby.

Data used in this thesis includes feedback, interviews, observations and a survey from the earlier project, to be interpreted in this thesis. Participators were children, the elderly and co-workers involved. The theoretical frame consists of childhood, ageing, communality, inclusion and the concept of family.

The main result of this thesis is the positive effects and necessity of children interacting with elderly. The co-operation between these ages increased communality especially amongst the elderly and brought some meaningful variation to the daily routines of both children and the elderly.

The activity was low budget, easy to arrange and carry out and benefitted both groups. It can be reasoned that the concept of children and elderly playing, crafting and being together was a success, because the co-operation carried even after the project.

Key words: generations interacting, elderly, childhood, concept of family, communality, inclusion

SISÄLTÖ

OPPIA VANHUUDESTA, VOIMAA LAPSUUDESTA	1
JOHDANTO	5
1 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	7
1.1 Vastaava toiminta ja aikaisemmat tutkimukset	7
2 LAPSUUS ELÄMÄNVAIHEENA	10
2.1 Sosiaalisten taitojen kehittyminen	10
2.2 Kognitiivinen kehitys	12
2.3 Motorinen kehitys	14
3 VANHUUS ELÄMÄNVAIHEENA	15
3.1 Toimintakykyinen ikä vanhuuden mittarina	15
3.2 Muistelun merkitys	16
3.3 Vanhuuden haasteet ja voimavarat	17
4 PERHEKÄSITYKSEN MUUTTUMINEN	19
5 YHTEISÖLLISYYS JA OSALLISUUS	21
6 TOIMINTATUPA	24
6.1 Suunnitelma	25
6.2 Toteutus	26
6.3 Arviointi	28
7 TULOKSET	30
7.1 Arviointimenetelmät	30
7.2 Tulokset	32
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	36
9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	39
LÄHTEET	41
LIITTEET	45
LIITE 1: Toiminnan mainos	45
LIITE 2: Lasten haastattelulomake	46
LIITE 3: Vanhusten haastattelulomake	47
LIITE 4: Ohjaajien haastattelulomake	48
LIITE 5: Kirje vanhemmille	49

JOHDANTO

Nykyajan kaupunkirakentaminen tukee keskittämisajattelua, joka taas tuottaa sivutuotteenä eri ikäryhmien erottelun: tietyt asuinalueet vetävät puoleensa tiettyjä ikäryhmiä. Myös eri ikäryhmille tarkoitettut laitokset, kuten koulut, päiväkodit ja vanhainkodit erotetaan toisistaan, eikä ikäryhmien integraatiota tueta. Päiväkoteja ja vanhainkoteja saatetaan rakentaa samaan pihapiiriin, mutta niiden välinen yhteistyö jää usein vähäiseksi. Kaupunkirakenteet ja palveluiden saatavuus myötävaikuttavat siihen, miten vanhukset ja lapsiperheet sijoittuvat kaupunkiin: vanhukset keskustaan lähelle palveluita ja lapsiperheet pois keskustan vilkseestä. (Suomi 2003, 180–181.)

Myös yhteiskuntarakenne on viime vuosikymmeninä muuttunut ja sukujen sisäinen yhteydenpito ja yhteistyö ovat menettäneet arvoaan (Suomi 2003, 181). Perheet ja perheen sisäinen yhteydenpito käsittää lähinnä vain vanhemmat ja lapset, yhteydenpitoa sukupolvien yli on yhä vähemmän. Nykypäivän yhteiskuntamallissa, jossa molemmat vanhemmat tekevät töitä, kiireinen arki on vähentänyt mahdollisuuksia antaa aikaa vanhuksille, joiden toimintakyky on heikentynyt. Hyvän terveydenhuollon ja pidentyneen elinajan ansiosta on monissa tapauksissa samanaikaisesti elossa viisi sukupolvea (Sarvimäki & Heimonen 2010, 18–19). Isovanhemmat saattavat olla vielä työelämässä ja heidän isovanhempansa voivat olla elossa. Viiden peräkkäisen sukupolven samanaikainen elossa olo vaikuttaa vääjäämättä myös sukupolvien keskinäisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen (Nurmi ym. 2014, 235).

Opinnäytetyössä arvioimme tekemäämme hanketta, jossa luotiin yhteistoimintaa päiväkerhon lasten ja palvelukeskuksen vanhusten välille. Asiakasryhmä muodostui 5–6-vuotiaista lapsista ja 70–88-vuotiaista vanhuksista. Selkeyden vuoksi päätimme käyttää työssämme sanaa vanhus, ikäihmisen tai seniorin sijaan. Sosiaali- ja terveysalan kirjallisuudessa puhutaan yleisesti vanhuudesta ja vanhuksista, joten tästä eroavan termin käyttäminen olisi ollut sekavaa. Vanhuus on aina subjektiivista, eikä siitä käytetty termi tai vanhuksen ikä ole kuin viitteellistä tietoa. Vanhuudesta onkin alettu puhua toimintakyvyn mukaan 3., 4. ja 5. ikänä, jotka ovat vanhuuden ikävaihetta parhaiten kuvaavia. Asiakasryhmämme vanhukset kuuluivat pääasiassa 4. ikään.

Toivomme, että opinnäytetyö innostaa ihmisiä kehittämään toimintaa eri ikäryhmien välille. Ilon tiedetään tuottavan myönteisiä kokemuksia, hyvinvointia ja terveyttä, pienikin ilonaihe voi liikuttaa ja antaa voimaa (Näslindh-Ylispangar 2005, 149).

1 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyönä arvioimme ja analysoimme aiemmin toteuttamaamme hanketta, jolla halusimme lisätä vuorovaikutusta yli sukupolvien. Toimme ryhmän kerholaisia ja vapaaehtoiset vanhukset päiväkahvitoiminnasta yhteen. Vuorovaikutuksen tavoitteena oli, että lapset oppisivat vanhuksilta eroavaisuuksia menneestä ajasta ja toisaalta samankaltaisuuksia nykyaikaan, kuten perinteisiä leikkejä ja lauluja. Vanhusten kanssa toimiessa lapset oppisivat ottamaan huomioon iän tuomat haasteet ja kohtaamaan vanhoja ihmisiä. ”Vanhan näköisen” ihmisen kanssa toimiminen saattaa olla vieras asia heille, keillä ei 4. tai 5. iässä olevia isovanhempia ole.

Opinnäytetyössä tarkastelemamme hankkeen tavoitteena oli sosiaalisten suhteiden luominen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen palvelukeskuksessa. Toiveena oli, että uuden palvelukeskuksen asukkaat tulisivat toteutuskertojen aikana tutustumaan toisiinsa, yhteisenä puheenaiheenaan esimerkiksi lapsenlapset, lapset, lapsuus ja menneet vuosikymmenet. Halusimme tuoda vanhusten ja lasten arkeen myös monipuolisuutta ja antaa kokemuksen siitä, että he ovat tärkeitä: teimme tämän juuri heitä varten. Opinnäytetyössä tarkastelemme, kuinka hankkeen tavoitteet toteutuivat sekä yhteen tuotuja ikäryhmiä ja heidän välilleen luotua toimintaa.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia yli sukupolvien tehtävän yhteistoiminnan vaikutuksia ja toteutettavuutta. Opinnäytetyössä arvioimme toiminnan tarkoituksenmukaisuutta sekä sitä, edistääkö yhteistoiminta osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Vastauksia kysymyksiin haemme analysoimalla haastatteluja ja kyselylomakkeita. Toiminnan arvioimisen tukena ovat myös tekemämme havainnot ja saamamme palaute.

1.1 Vastaava toiminta ja aikaisemmat tutkimukset

Lasten ja vanhusten vähäiseen kohtaamiseen on vähitellen alettu kiinnittää enemmän huomiota. Esimerkiksi Lahteen on valmistumassa 2015–2016 vuodenvaihteessa uusi palvelukortteli, jonka pihapiiriin tulee vanhusten hoivakoti sekä lasten päiväkotit. Lasten ja vanhusten tilat eivät ole samassa rakennuksessa, mutta piha-alueet ovat osittain yhtei-

set ja myös sisätilojen suunnittelussa on huomioitu eri-ikäisten yhteistoimintaa. Tavoitteena palvelukorttelissa on, että lapsilla ja vanhuksilla on yhteisiä juhlia sekä satuhetkiä, mutta myös vapaata oleskelua ja leikkiä yhdessä, esimerkiksi pihalla. (Taunila 2015.) Entisessä Lapin kunnassa (2009 lähtien Raumaa) on ollut vanhusten ja lasten yhteinen palvelutalo toiminnassa jo vuodesta 2001. Palvelutalossa on saman katon alla vanhusten palveluasuntoja sekä lasten päiväkotia. Yhteistoimintaa lasten ja vanhusten välillä on noin kerran viikossa jumpan, lauluhetken tai esimerkiksi bingon pelaamisen muodossa. Lapsilla on myös tapana muistaa vanhuksia lauluesityksillä heidän merkkipäivinään. (Lasten ja ikäihmisten palvelutalo Lapissa i.a.)

Lasten ja vanhusten välille on alettu kehittää yhteistoimintaa myös erilaisten kerhojen ja yhteisten toimintahetkien muodossa. Esimerkiksi Kemissä sosionomiopiskelijat ovat kehittäneet yhteistyötä päiväkotien ja vanhusten palvelutalojen välille yhteisten leikkihetkien muodossa. Tämän toiminnan jatkuvuutta kuitenkin vaikeuttaa resurssien riittämättömyys päiväkotien ja palvelutalojen sijaitessa kaukana toisistaan. (Lapset ja vanhuksat kohtaavat uudella tavalla 2010.) Iin kunnassa taas päiväkotia ja vanhusten päivätoiminta ovat muuttaneet samaan rakennukseen ja tahojen välille on suunniteltu yhteisiä teemapäiviä, lauluhetkiä sekä perinnetapahtumia (Iin kunnan tiedotteet 2015).

Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Suomen Punaisen Ristin Koko Suomi leikkii -hanke on käynnistynyt vuonna 2014 ja sen tavoitteena on rakentaa uudella tavalla sukupolvien yhteyttä kiinnittäen huomiota erityisesti leikkiin. Hankkeen tavoite on myös perustaa Suomen jokaiseen kuntaan Terhokerho, jossa lapset, vanhuksat ja kaiken ikäiset leikkivät ja viettävät aikaa yhdessä. (Koko Suomi leikkii i.a.) Terhokerhoista ja niihin liittyvistä kokemuksista on tehty jo muutamia opinnäytetöitäkin (mm. Mahonen & Nykänen 2015; Heinonen, Järvenpää & Pajukangas 2015).

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on kehittänyt aktiivisesti myös Kylämummi- ja kylävaaritoimintaa, jolla tuetaan perheiden jaksamista. Sillä myös lisätään sukupolvien kohtaamisia, erityisesti, jos lapsen omat isovanhemmat eivät ole aktiivisesti lapsen elämässä mukana. Kylämummit ja -vaarit ovat vapaaehtoisia, jotka haluavat antaa lapsille aikansa ja olla läsnä lasten arjessa. Vapaaehtoiset toimivat muun muassa kouluissa, päiväkodeissa, kerhoissa ja kirjastoissa auttaen lapsia esimerkiksi pukemisessa, lukemisessa, tehtävissä ja askarteluissa. (Vanhempainnetti i.a.) Kylämummi- ja kylävaaritoimin-

nasta on tehty paljon opinnäytetöitä, joissa on tutkittu niin vapaaehtoisten vanhusten kuin lastenkin kokemuksia toiminnasta sekä sen vaikuttavuutta hyvinvointiin. Myös Kylämummi- ja kylävaaritoiminnan kehittamisestä ja käynnistämisestä uudelle paikkakunnalle on tehty useita opinnäytetöitä (mm. Korvenpää & Oksa 2012; Leppänen & Virtakoski 2014; Pilli 2010). Näiden lisäksi on kehitetty myös niin sanottua varamummo-toimintaa, jossa pyritään siirtämään kulttuuriperintöä sekä tuetaan lapsiperheiden arkea vapaaehtoisten avulla. Tällaista toimintaa järjestää Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kainuun piirin (2015) lisäksi esimerkiksi Talkoorengas (i.a.) sekä yksityiset yrittäjät (Varamummo Soili 2015).

Lasten ja vanhusten välisestä kohtaamisesta on tehty paljon opinnäytetöitä. Suurimmas-
sa osassa opinnäytetöistä on tutkittu vanhusten ja lasten välistä toimintaa, jossa vanhukset ovat toiminnassa mukana vapaaehtoisina ja usein he asuvat vielä itsenäisesti omassa kodissaan. Opinnäytetöitä on kuitenkin tehty useita myös esimerkiksi päiväkodin ja vanhusten palvelutalon yhteistyöstä. Joissain töissä päiväkodin ja palvelutalon välillä on ollut yhteistyötä jo usean vuoden ajan (Koistinen 2014), kun taas osassa töistä on luotu uutta yhteistyötä eri toimijoiden välille (mm. Lehtilä 2009; Hahl 2014).

Virallisia tutkimuksia sukupolvien kohtaamisesta on vähän. Tuulikki Ukkonen-Mikkola (2011) on tehnyt väitöskirjan sukupolvien kohtaamisesta lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa, ja hänen työnsä nostetaan esille useissa sukupolvien kohtaamiseen liittyvissä teksteissä. Ukkonen-Mikkola (2011, 154–158) toteaa tutkimuksessaan, että yhteinen palvelukeskus mahdollistaa lasten ja vanhusten kohtaamisen niin arkipäivän tilanteissa kuin suunnitelluissa ja ohjatuissakin toiminnoissa. Arkipäivän kohtaamisia syntyi esimerkiksi ruokailussa, palvelukeskuksen käytävillä sekä ulkona. Suunniteltuja yhteisiä toimintoja olivat esimerkiksi pääosin päiväkodin henkilökunnan suunnittelemat aamupiirit, työpajat ja juhlat. Lasten ja vanhusten kohtaaminen yhteisessä palvelukeskuksessa tuki lasten itsetuntoa, kehitti sosiaalisia taitoja sekä lisäsi lasten kiinnostusta omaan kulttuuriin. Vanhuksille kohtaamiset toivat vaihtelua sekä emotionaalista sisältöä elämään. Mahdollisuus ottaa vastuuta toiminnasta ja suunnittelusta lisäsi myös vanhusten kokemusta omasta merkityksellisyydestä ja kyvykkyydestä. Kohtaamiset vaikuttivat siis positiivisesti vanhusten elämänlaatuun, mielialaan ja hyvinvointiin. Vanhusten ja lasten kohtaamiset lisäsivät myös yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia lapsilla, vanhuksilla, henkilökunnalla ja lasten vanhemmilla.

2 LAPSUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Holistisen eli kokonaisvaltaisen näkökulman mukaan lapsen kehitys sisältää fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen, jotka kaikki vaikuttavat toisiinsa (Koivunen & Lehtinen 2015, 141).

2.1 Sosiaalisten taitojen kehittyminen

Sosiaalisesta kehityksestä puhuttaessa painopiste on yksilön sosialisatiossa ja vuorovaikutustaidoissa. Sosialisatión kehittyessä ihminen omaksuu kulttuurinsa arvoja, asenteita, käyttäytymismalleja ja normeja. (Ojanen, Ritmala, Siven, Vihunen & Vilen 2011, 166.) Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan valmiuksia, joiden avulla ihminen pystyy ratkaisemaan ongelmia tai pyrkimään tavoitteisiin, jotta toiminta johtaa myönteiseen lopputulokseen sosiaalisissa tilanteissa (Koivunen & Lehtinen 2015, 174). Sosiaalinen kehitys jatkuu ihmisen koko elämän ajan, mutta perustaidot opitaan jo lapsuudessa. Lapsi muodostaa kuvaa itsestään, millainen hän on ja miten hänen pitäisi olla, jotta muut ihmiset hyväksyisivät hänet. Lapsen sosiaalinen kehitys tapahtuukin suhteessa lapsen ympäristöön, hänen verratessaan itseään ympärillä oleviin ihmisiin. (Ojanen ym. 2011, 166.)

Vuorovaikutustaitojen kehittymiseen vaikuttaa oleellisesti lapsen kokemukset vanhemman tai muun kasvattajan vuorovaikutuksesta (Koivunen & Lehtinen 2015, 174). John Bowlbyn (1969) kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen ollessa noin yhden vuoden ikäinen, voidaan nähdä joko turvallinen, turvaton-välittelevä, turvaton-ristiriitainen tai kaottinen kiintymyssuhde lapsen ja kasvattajan välillä. Kiintymyssuhteen laatuun vaikuttaa se, kuinka hyvin ja johdonmukaisesti kasvattaja vastaa lapsen tarpeisiin. Lapsen kasvaessa ja vanhemman toiminnan muuttuessa, myös kiintymyssuhde voi kuitenkin muuttua. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi oppii viestimään tarpeistaan ja tunteistaan ja kokee, että kasvattaja reagoi niihin johdonmukaisesti ja oikealla tavalla. Lapsi oppii luottamaan itseensä, mutta osaa myös tarpeen vaatiessa pyytää apua. Turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvanut uskaltaa lapsena ja aikuisena solmia uusia läheisiä ihmisuhteita sekä osaa ottaa muut huomioon, kuunnella ja havainnoida muita ihmisiä. (Oja-

nen ym. 2011, 158, 166.) Turvattomasti kiintynyt lapsi ei voi luottaa saavansa tarvitsemaansa hoivaa kasvattajalta, vaan hoivan tarjoaminen on epäjohdonmukaista, jonka seurauksena lapsi saattaa opetella kätkemään esimerkiksi negatiivisia tunteitaan. Turvattomasti kiintyneillä lapsilla on todettu esiintyvän muun muassa käytösongelmia ja huonoa itsetuntoa sekä ongelmia perhe- ja kaverisuhteissa. (Tamminen 2004. 51–52.) Vanhemmat opettavat myös välillä huomaamattaankin lapselle paljon arvoja ja asenteita sekä sukupuolirooleja ja työnteon malleja (Vilen ym. 2011, 156).

Kasvaessaan lapsi alkaa kokeilla kotona oppimiaan sosiaalisia taitoja vertaisryhmissä, jotka voivat muodostua saman ikäisistä lapsista esimerkiksi naapurustossa, päiväkodissa tai kerhossa (Vilen ym. 2011, 156). Vertaisryhmässä lapsi mukauttaa kotoa tulleita arvoja ja asenteita ryhmään sopiviksi ja rakentaa käsitystä itsestään (Koivunen & Lehtinen 2015, 176). Vertaistensa kanssa lapsi opettelee myös erilaisia rooleja, yhteistoiminnan sääntöjä sekä toimimaan tasavertaisesti ryhmässä. Muiden lasten antama palaute ja hyväksyntä vahvistaa ja kehittää vuorovaikutustaitoja entisestään. (Ojanen ym. 2011, 167.) Jos lapsi kuitenkin torjutaan vertaisryhmässä, mahdollisuus vuorovaikutustaitojen opitteluun vähenee sekä lapsen itsetunto voi heikentyä (Vilen ym. 2011, 156). Tämän takia on tärkeää, että aikuinen tukee ja ohjaa lapsia kaveruussuhteiden luomisessa ja muiden huomioon ottamisessa (Ojanen ym. 2011, 167). 5-vuotias osaa jo melko hyvin ottaa muut huomioon ja lapsi nauttii toisten lasten seurasta. Lapsi voi kuitenkin olla itsekriittinen ja pelätä epäonnistumista. (Koivunen & Lehtinen 2015, 146, 176.) Hän ei myöskään aina pysty toimimaan sääntöjen mukaan, vaikka tietäisi, kuinka pitäisi toimia (Ojanen ym. 2011, 167).

Empatia on moraalin kehityksen kannalta keskeinen tunneilmiö (Helkama 2002, 125). Kyky ymmärtää toisen tunteita ja myötäelää on välttämätön taito, jotta lapsi pystyy toimimaan hyväksyttävästi toisten joukossa (Vilen ym. 2011, 157). Empatian kehittyminen alkaa jo lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen positiivisista tuntemuksista toisen ihmisen läheisyydessä (Koivunen & Lehtinen 2015, 145). Lapsi opettelee tulkitsemaan ihmisten sanattomia viestejä, eleitä ja ilmeitä, milloin ihminen on tyytyväinen ja milloin vihainen. Martin Hoffmanin (2000) tutkimuksen mukaan vauva ei vielä erota itseään toisista, vaan hän tuntee toisen pahan olon omana tunteenaan. Vähitellen lapsi alkaa erottaa toisen ihmisen erillisenä itsestään, mutta ajattelee tunteiden olevan yhteisiä. Lapsi yrittääkin lohduttaa toista häntä itseään lohduttavalla tavalla, esimerkiksi tarjoa-

mallalla aikuiselle lempinalleaan. 2–3-vuotiaana lapsi ymmärtää jo toisen tunteet erillisinä omistaan ja osaa lohduttaa toista, esimerkiksi hakemalla ystävälleen tämän oman nimensä. Kouluiässä lapsi alkaa oppia eläytymään toisen kokemuksiin myös varsinaisen tilanteen ulkopuolella, ymmärtäen esimerkiksi vammaisen ihmisen tilan pysyvyyden ja elinolosuhteet, ei vain sen hetkistä tilannetta. (Helkama 2002, 126–127.) Empaattisuus ei kuitenkaan kehity itsestään, vaan lapsi tarvitsee myös itselleen empatiaa sekä sääntöjen ja rajojen asettamista. (Ojanen ym. 2011, 172–173.)

2.2 Kognitiivinen kehitys

Kognitiivinen kehitys tarkoittaa ihmisen tiedollisen osa-alueen kehittymistä, johon kuuluu muistin, havainnoinnin, ajattelun, kielen ja oppimisen kehittyminen (Vilen ym 2011, 144). Oppimisen voidaan ajatella lisäävän uusia ulottuvuuksia lapsen toimintajärjestelmään. Kehitys ja oppiminen ovatkin hyvin lähellä toisiaan (Koivunen & Lehtinen 2015, 147.) Lapsi hakee jatkuvasti oppimiskokemuksia ja riittävät virikkeet lapsen elinympäristössä takaavat lapsen uusien tietojen ja taitojen oppimisen (Vilen ym. 2011, 144). Erilaiset kokemukset muodostavat vähitellen ihmisen tietoisuuteen sisäisiä malleja eli skeemoja, joiden kautta ihminen oppii toimimaan ympäröivässä maailmassa. Skeema voi olla esimerkiksi toimintamalli siitä, kuinka vaatteet kuuluu pukea päälle tai kuinka erilaisten ihmisten kanssa tulee toimia. Opeteltavat asiat muodostuvat harjoittelun myötä vähitellen skeemoiksi, jolloin aluksi vaikealta tuntunut uusi asia muuttuu sujuvaksi. Uudet kokemukset muokkaavat ja kehittävät jo opittuja skeemoja. (Ojanen 2011, 134.)

Havainnoimalla ihminen liittyy aistiensa kautta ympäristöönsä, jolloin havaitsija ja havainnon kohde muodostavat järjestelmän. Havainnot muodostuvat, kun aistit välittävät tietoja aivoihin, jotka tulkitsevat ja muuttavat tiedot havainnoiksi. Tehtyihin havaintoihin vaikuttavat esimerkiksi ihmisen vireystila sekä vallitsevat tunnekokemukset. (Koivunen & Lehtinen 2015, 149.) Havaintojärjestelmä rakentuu erityisesti lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana, jolloin lapsi havainnoi maailmaa aistiensa avulla ja opettelee vähitellen yhdistelemään saamiaan tietoja. Tekemiensä havaintojen perusteella lapsi opettelee toimimaan, esimerkiksi pohtii, voisiko havaitsemallaan esineellä tehdä jotain. Jo hyvin varhain lapsi oppii myös tulkitsemaan ihmisten ilmeitä ja eleitä, mikä on tärkeää kommunikoinnin kannalta jo ennen kielen kehittymistä. Havainnointi ja siihen

liittyvä toiminta on oleellista lapsen ajattelun ja oppimisen kehittämisessä. (Ojanen ym. 2011, 134–135.)

Kielen kehittyessä lapsi oppii jäsentämään tekemiään havaintoja entistä paremmin sekä pystyy tekemään aikomuksensa ja tarpeensa aikuisille paremmin ymmärrettäviksi (Ojanen ym. 2011, 135). Lapsen kasvaessa on tärkeää, että lapsen kanssa luetaan ja keskustellaan, sillä yhteiset hetket lisäävät vuorovaikutusta sekä kehittävät lapsen kielellistä tietoisuutta (Vilen ym. 2011, 145). Ensimmäiset sanat lapsi sanoo usein alle 1-vuotiaana. Sanat ovat sellaisia, joiden merkityksen lapsi on jo oppinut ja kokee tärkeäksi, kuullessaan sanoja päivittäin. Noin kolmevuotiaana lapsi oppii noin 10 sanaa päivässä ja hän ymmärtää, että sanoja voi käyttää vain yhteisten sääntöjen mukaisesti. Viisivuotias osaa jo puhua joustavasti ja kommunikoida vieraidenkin aikuisten kanssa siten, että hänen ajatuksensa tulevat selväksi. (Ojanen ym. 2011, 137.) Lapsi myös osaa jo vuorovaikutuksen perustaitoja, kuten kysymysten esittämistä ja niihin vastaamista, kuuntelemista sekä vuorotellen puhumista (Koivunen & Lehtinen 2015, 156). Viisivuotias muistaa jo kolmiosaisia ohjeita ja osaa noudattaa niitä. Kuusivuotiaana lapsi osaa kertoa tarinoita, joissa hän osaa kertoa tärkeimpiä yksityiskohtia, kuten kuka teki, mitä teki ja missä järjestyksessä. (Vilen ym. 2011, 146.)

Muisti on tiedon ja kokemusten varastointia, joka on yhteydessä tiedon vastaanottoon, käyttöön ja käsittelyyn, se on myös mukana lähes kaikessa älyllisessä ja sosiaalisessa toiminnassa. Muisti kehittyy oppimisen kautta ja se on sidoksissa myös lapsen muuhun kehitykseen. Muistiin syntyvien pysyvien mielikuvien avulla lapsi voi jäsentää tapahtumia ja kokemuksia, palauttaa niitä mieleen sekä ennakoida tulevia tapahtumia. Aikaisemmat kokemukset ja taidot tallentuvat pitkäkestoiseen muistiin eli säilömuistiin. Säilömuistista lapsi palauttaa mieleensä tietoja, jotka auttavat käsittelemään uutta tietoa. Lyhytkestoiseen muistiin eli aktiiviseen työmuistiin tallentuu tietoa väliaikaisesti, esimerkiksi tehtäviä tehdessä. Alle kuusivuotias ei vielä osaa kovinkaan monia muistamista helpottavia keinoja, joten on tärkeää, että aikuinen esittää tarkentavia kysymyksiä, jotka auttavat lasta jäsentämään tapahtumia ja muistamaan keskeisiä yksityiskohtia. (Koivunen & Lehtinen 2015, 151–152.)

2.3 Motorinen kehitys

Motorinen kehitys tarkoittaa liikkeiden kehitystä, joka jatkuu hedelmöityksestä aikuisuuteen asti. Lapsen leikkiessä motoriset taidot kehittyvät itsestään, mutta taitojen opimiseen vaikuttaa myös perimä, ympäristön tarjoamat virikkeet, yksilön persoonallisuus ja oma motivaatio. Motoriikan kehittyminen vaatii kuitenkin aina ensin liikkeisiin tarvittavien fyysisten osa-alueiden hallintaa. Motorinen kehitys tapahtuu päälinjojen mukaan, esimerkiksi lihakset kehittyvät päästä jalkoihin eli lapsi oppii ensin hallitsemaan päänkannattajalihaksia ja viimeiseksi jalkojen lihaksia. Toisena päälinjana voidaan ajatella lihasten hallitseminen keskeltä äärialueille, lapsi oppii siis ensin hallitsemaan olkavarsien liikkeitä ja viimeiseksi hienomotorisia sormiliikkeitä. Yleisesti ottaen kehitys etenee kokonaisvaltaisista liikkeistä hienomotorisiin, eriytyneisiin liikkeisiin. (Vilen ym. 2011, 136.)

Ensimmäisen ikävuoden aikana lapsi toimii lähinnä vain refleksien ja heijasteiden avulla, joiden toiminta lähtee aivorungosta ja selkäytimestä. Kehitysheijasteiden väistyessä lapsi alkaa opetella karkeamotorisia taitoja, kuten liikkumiseen tarvittavien lihastoimintojen koordinoimista. Ensimmäisen ikävuotensa loppuun mennessä lapsi oppii seisomaan ilman tukea, kävelemään tuettuna sekä ottamaan ensimmäisiä askeleita ilman tukea. Viisivuotiaana lapsi osaa jo esimerkiksi hiihtää ja ajaa polkupyörällä ilman apupyöriä. Lapsi omaa tällöin jo kaikki motorisen kehityksen perusvalmiudet. (Vilen ym. 2011, 136–141.)

Hienomotoriikalla tarkoitetaan pienten lihasten hallintaa ja sitä tutkitaan lapsen käden taitojen avulla. Neljän kuukauden ikäisenä lapsen silmien ja käden välinen yhteistyö on kehittynyt jo niin paljon, että hän pystyy tarttumaan havaitsemaansa esineeseen kahdella kädellä. Yhdeksän kuukauden ikäisenä lapselle kehittyy pinsettiote, jolloin hän pystyy tarttumaan esineeseen peukalolla ja etusormella. Kaksivuotias opettelee jo käyttämään kynää, mutta pitää kynästä kiinni kämmenotteella. Kolmevuotias opettelee kynäotetta ja piirtää ihmishahmon siten, että raajat lähtevät päästä, kun taas viisivuotias osaa jo piirtää ihmishahmolle pään ja raajat sekä paljon yksityiskohtia. Viisivuotias osaa myös jäljentää numeroita sekä kirjoittaa oman nimensä. (Vilen 2011, 141–142.)

3 VANHUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Erik H. Eriksonin sanojen mukaan: ”Psykologisesti vanhuus on luopumista, suremista, sopeutumista ja hyväksymistä, mutta myös tyytyväisyyden tunteita, muistoja ja elämänkerrallista rikkautta.” (Helminen & Karisto 2005, 15).

3.1 Toimintakykyinen ikä vanhuuden mittarina

Elinajan odotteen myötä myös vanhuus elämänvaiheena on pidentynyt ja on siksi nykyään jaoteltu kolmeen. Vanhuus käsittää 3., 4. ja 5. iän ja nämä ovat niin sanottuja toimintakykyisiä iäkiä. Nämä iät eroavat toisistaan toimintakyvyn ja palvelutarpeen perusteella, eivätkä perinteisesti kronologisen iän pohjalta. 3. ikä kuvaa ihmisen eläkkeelle siirtymisen vuosia kun hän on vielä toimintakykyinen ja hyväkuntoinen. 4. iässä toimintakyky ja terveys heikkenevät ja palveluntarve kasvaa. Tyypillistä on ulkoilua rajoittavat liikkumisvaikeudet tai muistisairausten ensioireet. 5. iässä ihmisen toimintakyky on heikentynyt siinä määrin, ettei kotona asuminen onnistu enää edes tuetusti. (Sarvimäki & Heimonen 2010, 18–19.) Väestön ikärakenteen muutos nykyiseen suuntaan on historiallisesti uusi ilmiö. Nykyinen jopa viiden sukupolven samanaikainen elossa olo vaikuttaa sukupolvien välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. (Nurmi ym. 2014, 235.) Neljäs ja etenkin viides sukupolvi jää vähemmälle perheen välisessä vuorovaikutuksessa, kun nuoret ja toimintakykyiset isovanhemmat ovat monessa tapauksessa läheisin ja luontaisin sukulaissuhde.

Vanhenemiseen vaikuttavat biologiset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät sekä yksilön terveys. Vanheneminen on biologisen lisäksi myös sosiaalinen ilmiö. Yhteisön ja yhteiskunnan erilaiset normit, oletukset ja odotukset määrittävät paljon koettua vanhuutta. Biologiset vanhenemismuutokset vaikuttavat psykologisiin ja sosiaalisiin vanhenemismuutoksiin ja näin ollen itsetuntoon ja minäkuvaan. Näitä vaikuttavia biologisia muutoksia ovat ruumiin rakenteen ja koostumuksen muutokset, luuston heikkeneminen, lihasvoiman väheneminen, kestävyysväheneminen, sydän-, verenkierto- ja hengityselimistön muutokset, nopeuden väheneminen sekä asennonhallinnan heikentyminen. (Nurmi ym. 2014, 236–238.) Vanhetessa toimintakyky heikkenee ja sen myötä myös

tunne omasta terveydestä. Toimintakyvyn heikkeneminen ja sosiaalisten suhteiden väheneminen vaikuttavat myös kokemukseen yksinäisyydestä. Tutkimusten mukaan yli 75-vuotiaista noin 40 % kärsii yksinäisyydestä. Yksinäisyyden on todettu lisääntyvän iän myötä ja laitoshoidossa olevien on todettu olevan kaikkein yksinäisimpiä. (Routasalo & Pitkälä 2005, 23.)

Toimintakyvyn heikkenemisen ja sosiaalisten suhteiden vähenemisen lisäksi tapahtuu näkyviä muutoksia ulkonäössä ja ulkomuodossa, jotka vaikuttavat niin minäkuvaan kuin siihen, miten yhteisö ja ihmiset ympärillä näkevät vanhuksen. Tämän lisäksi olisi hyvä huomioida, että jokainen vanhus vanhenee omaan yksilölliseen tahtiinsa, johon vaikuttaa niin perimä kuin eletyn elämän elämäntavat ja ympäristö. (Kröger, Karisto & Seppänen 2007, 11.) Tutkimukset osoittavat, että yksilöllisyys on kaikin puolin huipussaan vanhana (Koskinen, Aalto, Hakonen & Päivärinta 1998, 18). Yksilöllisyys tulisikin huomioida ensisijaisesti vanhusten kanssa toimiessa, eikä tulisi mieltää suurta joukkoa vain ”harmaaksi massaksi” tai katsoa pelkästään vanhuksen ikää ja lokeroida häntä sen mukaan.

3.2 Muistelun merkitys

Muistelu on tärkeä voimavara, jonka merkitys korostuu vanhetessa. Muistoista puhuesssa kuulija koetetaan vakuuttaa menneen ja nykyisyyden erilaisuudesta. Muistelu toimii myös kulttuurisen identiteetin ja jatkuvuuden tunteen turvaajana. Muistojen ja perinteiden siirto yli sukupolvien on nykyaikana vähentynyt, sillä perheet ja suvut eivät ole arjessaan tekemisissä yhtä tiiviisti kuin aiemmin. Kohtaamisia on siis luotava koulujen, päiväkotien ja palvelutalojen toimesta. (Korkiakangas 2002, 176–177.)

Lapsuuden katsotaan olevan voimavara vanhuudessa. Samalla tavalla kuin monet ongelmat kumpuavat lapsuuden huonoista kokemuksista, lapsuuden hyvät kokemukset kannattelevat elämässä eteenpäin vielä vanhoillakin päivillä. (Heikkinen 2002, 208–210.) Lapsuus on se aika, johon vanhukset yleensä muistoissaan palaavat ja esimerkiksi lasten leikin seuraaminen on vanhuksille mieltä virkistävää. Vanhukset muistelevat mielellään ja muistelu on osallistumista sekä nykyiseen ryhmään jäsenyyden rakentamista.

Vanhojen tapojen ja tapahtumien mieleen palauttaminen on jo itsessään tyydyttävää ja itsetuntoa tukevaa. (Saarenheimo 1997, 171.)

3.3 Vanhuuden haasteet ja voimavarat

Vanhuksille ohjelmaa suunniteltaessa on otettava huomioon kognitiivisten toimintojen muutokset. Työmuisti heikkenee yksilön ikääntyessä, ja näin ollen vanhuksilla saattaa olla haasteita työskenneltäessä uuden ja vieraan asian parissa. Arjen pärjäämistä uudistuvassa ympäristössä tukee ”elämäkokemus”, eli kaikki tuttu aiemmin opittu. Täysin uusia asioita kohdatessa vanhusten oppimista hidastaa pelko ja ahdistus. Vanhukset arvioivat oppimiskykyään kielteisemmin kuin esimerkiksi muistitoimintojaan. Tämä on osittain stereotyyppisten käsitysten aiheuttamaa ja näin ollen toimii itseään toteuttavana ennusteena, jota tulisi lieventää myönteisten oppimiskokemusten kautta. (Nurmi ym. 2014, 246–250.) Uuden tekemisen pariin ohjatessa tulee siis korostaa onnistumisia ja kannustaa sekä pyrkiä suoraviivaiseen ohjeistukseen.

Uuden oppimista tukee opetukseen käytetty aika ja muistamista helpottaa itse tuotettu materiaali, joka toimii myös opitun kertauksena. Oppimisen katsotaan myös linkittyvän vuorovaikutukselliseen kokonaisuuteen, ja opiskellessa myös kyky muistaa paranee sitä harjoittamalla. Luovat ja toiminnalliset menetelmät tukevat vanhuksen elämänhallintaa, antavat onnistumisen ja hyvän yhdessä olon kokemuksia sekä lisäävät yhteisöllisyyttä. (Andreev & Salomaa 2005, 161.) Sosiaalinen vuorovaikutus on keskeinen tekijä oppimisprosessissa. Oma ja toisen toimintaa arvioimalla sekä havainnoimalla on mahdollista oivaltaa uutta. (Heikkinen & Marin 2002, 163–168.) Osallistava, sosiaalinen ryhmätoiminta myös parantaa vanhusten elämänlaatua, kognitiota ja subjektiivista terveydentilaa eli vanhuksen omaa kokemusta terveydentilastaan (Duodecim, Ryhmästä apua vanhusten yksinäisyyteen 2012).

Vanhuuden tuomista haasteista huolimatta selviäminen arjessa ja uusissa haasteissa ei ole ylitsepääsemätöntä, sillä vanhus on iän myötä oppinut selviämään läpi kriisien. Vanhus tietää myös hyvin kykyjensä ja jaksamisensa rajat ja osaa toimia niiden mukaisesti tehden kompromisseja. Vanhusten mielen voimavarat ovat tärkeässä asemassa toimintakyvyn ja jaksamisen suhteen. Vanhuksilla toimintakyky on kokonaisvaltaista

tahdon, kognitiivisen kyvykkyyden ja tunteiden tasapainon muodostamaa ominaisuutta, joka on heidän vahvuutensa. Tahdonvoima, positiivinen vire, huumorintaju, lämpö ja hyvät ihmissuhteet kannattelevat joskus uskomattoman haurailta näyttäviä ihmisiä. (Heikkinen 2002, 227.)

Muistot ovat mielen voimavaroista tärkeimpiä, ne ovat aina tunnepohjaisia ja tunnepääoma kantaa läpi elämän. Eletty ikä on tuonut kärsivällisyyttä, luonnetta ja viisautta. Vanhukset tuntevat jo tunteiden ja tapahtumien yhteyden ja osaavat ymmärtää niin omia kuin toisten tunteita. Tunteiden sääntely on myös kehittynyt elämän kokemusten myötä, ja ikääntyminen on kehittänyt kykyä rakentavaan vuorovaikutukseen. (Heikkinen 2002, 222.)

4 PERHEKÄSITYKSEN MUUTTUMINEN

Perhekäsityksellä tarkoitetaan yleistä käsitystä siitä, mikä perhe on ja mitkä perheen tehtävät ovat yhteisössä. Perhekäsitykset voidaan jakaa familistisiin ja individualistisiin käsityksiin perheen pysyvyyden ja yksilön oikeuksien tärkeyden perusteella. Familistisen perhekäsityksen mukaan perhe ja sen hyvinvointi on tärkeintä ja yksilön odotetaan toimivan aina perheen edun mukaisesti, ennen yksilön omia tarpeita. Individualistiseen perhekäsitykseen kuuluu yksilön ja perheen yksittäisten jäsenien edun ja oikeuksien korostaminen, jolloin perheen etu tulee yksilön omien toiveiden ja etujen jälkeen. Nykyajan yhteiskunnan perhekäsitys on melko individualistinen. Perhekäsitykset ovat muuttuneet yhteiskunnan muuttuessa, esimerkiksi Suomen siirtyessä maatalousyhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan ja vähitellen modernista yhteiskunnasta jälkimoderniin tietoyhteiskuntaan. 2000-luvun perhekäsitys eroaa jo merkittävästi 1800-luvun maatalousyhteiskunnan aikaisesta perhekäsityksestä. (Vilen ym. 2011, 56-57.)

Maatalousyhteiskunnan aikaan perhekäsitys oli laaja ja perheeseen katsottiin kuuluvan kaikki sukulaiset. Perhe ja suku vastasivat ensisijaisesti lasten kasvatuksesta sekä vanhusten ja sairaiden hoidosta, tarpeen vaatiessa myös lähiyhteisö auttoi hoitamisessa. Teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena myös maaseudun yhteisöllinen elämänmuoto alkoi hävitä ja perheet eriytyivät suvusta omiksi, itsenäisiksi yksiköiksi. Perheen merkityksen muuttumiseen vaikutti erityisesti se, että yhteiskunta alkoi ottaa hoitaakseen osan perheelle kuuluvista tehtävistä, kuten lasten kasvatusta ja koulutusta sekä vanhusten ja sairaiden hoitoa. 2000-luvun jälkimodernissa yhteiskunnassa suvun merkitys ei ole kadonnut, mutta ihmiset päättävät itse, kuinka paljon he ovat tekemisissä sukulaisensa kanssa. Sukusiteiden kiinteyttä eivät säätele enää sosiaaliset normit. Vähentyneet sukulaiskontaktit voivat vaikeuttaa perheiden elämää, kun arkiset taidot, kuten lasten hoito ja kasvatusta, eivät enää siirry niin helposti sukupolvelta toiselle. (Vilen ym. 2011, 57–62.)

Eliniän pitenemisen myötä on mahdollistunut viiden sukupolven samanaikainen elossa olo. Tämä tarkoittaa sitä, että isovanhempien isovanhemmat ovat vielä elossa. Näin monen sukupolven samanaikainen elossa olo vaikuttaa sukupolvien keskinäisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Timo Suutama (1986) on tutkinut 75–84-vuotiaiden suhteita lap-

siin, lastenlapsiin, sekä lastenlastenlapsiin. Tutkimuksessa ilmeni, että noin neljänneksellä oli päivittäisiä kontakteja lastenlapsiin ja kahdella kolmanneksella viikoittaisia. Kontaktit lastenlastenlapsiin olivat selvästi harvemmassa, esimerkiksi päivittäisiä yhteyksiä oli vain kolmella prosentilla. Perhekoon pienentyessä ja erilaisten uusperheiden yleistyessä on koko perherakenne muuttunut. Uusperhe joutuu miettimään, ketkä laskeaan perheeseen kuuluvaksi ja keillä on päätävävaltaa perheen asioissa. Perheen jäsenillä voi olla tästä hyvin erilaiset käsitykset. (Nurmi ym. 2014, 235, 295.)

5 YHTEISÖLLISYYS JA OSALLISUUS

Yhteisöt ja **yhteisöllisyys** ovat moniulotteisia ilmiöitä. Yhteisön määrittelyyn kuuluu isona osana johonkin kuuluminen ja yhteenkuuluvuuden tunne, joka ilmenee mehenä ja positiivisena tunnesiteenä yhteisön jäsenten välillä. Tällainen positiivinen tunneside voi erottaa yhteisön muista ryhmistä. Yhteisöihin kuuluminen perustuu usein yksilön omaan valintaan. Määrittelyyn kuuluu myös osallisuus, yhteiset kiinnostuksen kohteet sekä yhteinen tekeminen, jotka ilmenevät esimerkiksi yhteisen toiminnan luomisena. Yhteisöihin kuuluu oleellisena osana myös säännöt, jotka muokkaavat yhteisön kehittymistä. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 10, 21.)

Yhteisöt voidaan jaotella esimerkiksi paikallisyhteisöihin, luonnollisiin yhteisöihin sekä institutionaalisiin yhteisöihin. Paikallisyhteisöt muodostuvat usein nimensä mukaan paikallisesti eli pienelle alueelle. Tällaisia yhteisöjä voi muodostua esimerkiksi naapurustolle, lähellä asuvalle kaveriporukalle tai mökkikylälle. Luonnolliset yhteisöt eivät yleensä vaadi kovinkaan suurta rakentamista ja muodostamista, vaan ne muotoutuvat lähes itsestään. Luonnollisia yhteisöjä ovat esimerkiksi perhe, sukulaisyhteisö, kouluyhteisö sekä työpaikan yhteisö. Institutionaalisten yhteisöjen tarkoitus on paikata niin sanottuja hyvinvoinnin vajeita, jotka ovat syntyneet esimerkiksi luonnollisissa tai paikallisissa yhteisöissä. Institutionaalisiin yhteisöihin hakeudutaan usein itse ja niitä ovat esimerkiksi terapia- ja kuntoutuslaitokset sekä erilaiset hoiva- ja auttamisinstituutiot. Myös joidenkin koulujen ja päiväkotien sekä työpaikkojen voidaan ajatella kuuluvan institutionaalisiin yhteisöihin. (Nylund 2013.)

Yhteisöllisyyttä ajatellaan usein positiivisena asiana, johon kuuluu esimerkiksi yhteistyö, yhteenkuuluvuuden tunne sekä muista välittäminen. Erilaisia yhteiskunnan ongelmiakin on selitetty yhteisöllisyyden puutteella. Yhteisöllisyyden rakentaminen ja kokeminen vaihtelee kuitenkin suuresti maantieteellisesti sekä eri kulttuureissa. Yhteisöllisyys on siis kokemukseen perustuva tunne yhteisöön kuulumisesta. Tämän kaltainen tunne on usein koko ryhmän yhteinen tunne yhteen kuulumisesta ja tarpeiden toteutumisesta sekä yhteisön jäsenten merkityksestä toisilleen. Yhteisöllisyyteen kuuluu myös usein tunne siitä, että yhteisön jäsenten tarpeet täyttyvät, kun jokainen jäsen sitoutuu yhdessä olemiseen ja tekemiseen. Yhteisöllisyyden voidaankin ajatella muodostuvan

neljästä peruselementistä, jotka ovat jäsenyys, vaikuttaminen, tarpeiden tyydyttyminen sekä jaettu emotionaalinen yhteys. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 20–21.)

Yhteisöllisyys on muuttunut suuresti nyky-yhteiskunnassa, mutta se ei kuitenkaan ole kadonnut kokonaan. Yhteiskunnan muuttuminen ja monimutkaistuminen on muuttanut perinteisten yhteisöllisyyden muotojen, kuten perheiden, uskontojen ja kansallisten yhteisöjen muotoja. Yhteisöt tuntuvat olevan nykyään entistä enemmän moninaisia ja niissä on hyvin paljon eroja sekä satunnaisuutta. Ihmisillä on kuitenkin tarve kuulua johonkin, ja yhteisöjen merkitystä on pyritty jälleen korostamaan. Sosiaaliset yhteisöt ovat myös tutkimusten mukaan tärkeitä. Ne pidentävät elinikää sekä parantavat elämänlaatua, kun taas sosiaalinen syrjäyttäminen ja ryhmästä erottaminen voivat jopa näkyä aivoissa samanlaisena reaktiona kuin fyysinen kipu. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 9.)

Osallisuudessa on kyse kuulumisesta johonkin yhteisöön, joka voi olla periaatteessa mikä tahansa, esimerkiksi perhe, harrastusryhmä tai koulu. Osallisuus on kuitenkin muutakin kuin mukana olemista, se on mahdollisuus muuttaa yhteisöä, vaikuttaa sekä kantaa vastuuta koko yhteisön toimintakyvystä. Osallisuutta ei myöskään ole vain yhteisön jäsenten mielipiteiden kuuleminen, vaan mielipiteet tulee ottaa huomioon yhteisön toiminnasta päätettäessä. Osallistuminen yhteisön elämään on sosiaalista ja kulttuurista yhteistoimintaa, jolla voidaan vaikuttaa esimerkiksi yhteiseen viihtymiseen ja virkistymiseen sekä kohennetaan elinympäristöä ja ihmisten hyvinvointia. Osallisuuden edistäminen onkin keskeinen asia ihmisten hyvinvoinnin edistämisessä. Erik Allardt (1976) on jakanut hyvinvoinnin kolmeen osa-alueeseen: elintasoon, yhteisyyssuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen, joista käytetään myös termejä *having*, *loving* ja *being*. Osallisuus vaikuttaa kaikkiin näihin hyvinvointia rakentaviin osa-alueisiin. Yhteisöihin kuulumisen ja niissä osallisena oleminen turvaa monien perustarpeiden, kuten ruuan, lämmön ja turvallisuuden tyydyttymisen eli elintasoon liittyviä tarpeita. Yhteisöissä osallisena oleminen mahdollistaa myös ihmissuhteisiin liittyvien tarpeiden täyttämisen sekä itsensä toteuttamisen ja arvokkaaksi kokemisen tarpeita. (Kiilakoski, Gretscher & Nivala 2012, 15–22.)

Lain mukaan iäkkään henkilön on voitava ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä saatava osallistua mielekkääseen, terveyttä, hyvinvointia ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen kuuluu mahdolli-

suus pitää yhteyttä omaisiin ja ystäviin sekä päästä seurustelemaan muiden ihmisten kanssa. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemiseksi ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 2013.) Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman (2012, 10–11) yksi päätavoitteista on kehittää lasten ja nuorten osallisuutta ottaen huomioon lapsi ryhmän jäsenenä, perheenjäsenenä sekä yksilönä. Ohjelmalla pyritään lisäämään lasten ja nuorten mahdollisuuksia kuulemiseen, osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä tasa-vertaisiin mahdollisuuksiin osallistua kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajantoimintaan.

6 TOIMINTATUPA

Sukupolvien kohtaamista rakennettiin lasten ja vanhusten välille järjestämällä heille yhteistä toimintaa. Ohjatun toiminnan nimesimme Toimintatuvaksi. Toimintatupaan osallistuneet vanhukset olivat lähiaikoina valmistuneen palvelukeskuksen asukkaita. Palvelukeskuksessa vanhukset asuvat omissa asunnoissaan, mutta voivat ostaa itselleen tarvitsemiaan palveluja. Hoitohenkilökuntaa on myös vuorokauden ympäri paikalla, joten hätätilanteessa apu on nopeasti saatavilla. Palvelukeskuksen asukkaista melko suuri osa on hyväkuntoisia vanhuksia, jotka pärjäävät vähillä tukipalveluilla. Useat asukkaista ovatkin muuttaneet palvelukeskukseen hoitajien lähellä olon luoman turvallisuudentunteen takia sekä totutellakseen uuteen ympäristöön ajoissa, ennen mahdollista kunnon heikkenemistä. Koska asukkaat ovat muuttaneet uuteen palvelukeskukseen eri puolilta Suomea, he saattavat olla toisilleen täysin tuntemattomia, eikä heillä välttämättä ole lainkaan tuttuja ihmisiä ympärillään. (Palvelukeskuksen asukas, henkilökohtainen tiedonanto 16.3.2015.) Tämän takia yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäävä toiminta, esimerkiksi sukupolvien kohtaamisen muodossa, oli tarpeellista juuri tässä palvelukeskuksessa. Palvelukeskuksen toiminnanjohtaja halusi ohjata hankkeemme muistisairaiden yksikköön, jonka mahdollisuuksia myös kartoitimme. Lopulta koimme, että tavoitteellisin kohderyhmä on kuitenkin toimintakykyiset, vapaaehtoiset vanhukset, jotka pystyvät ja haluavat sitoutua neljään käyntikertaan.

Toimintatupaan osallistui kuusi vapaaehtoista vanhusta: viisi naista ja yksi mies. Osallistujat olivat 70–88-vuotiaita, hyväkuntoisia ja virkeitä vanhuksia, jotka osallistuivat aktiivisesti myös muuhun palvelukeskuksessa järjestettävään toimintaan. Asukkaille järjestetty yhteistoiminta uudessa palvelukeskuksessa oli vielä vähäistä, ja erityisesti hankkeeseen osallistuneet vanhukset kokivat kaipaavansa enemmän toimintaa.

Toimintatupaan osallistuneet lapset olivat lähellä sijainneen päiväkerhon viisivuotiaiden ryhmä. Toiminnan toteutuksen kannalta lapsiryhmän sijainti oli oleellinen. Palvelukeskuksen lähellä on myös päiväkotia, mutta päiväkerhon toimintamallin takia hanke oli helpompi toteuttaa kerhoryhmän kanssa. Päiväkerhon viisivuotiaiden ryhmä kokoontuu kolme kertaa viikossa, kolmen tunnin ajan, joten lapset ovat innostuneita tullessaan kerhoon ja jaksavat keskittyä paremmin kuin päiväkodissa olevat lapset, jotka ovat hoidos-

sa useammin ja pitempiä aikoja kerrallaan. Viisivuotiaiden ryhmä oli soveltuva toimintaan, koska heidän sosiaaliset ja kognitiiviset taitonsa ovat jo kehittyneempiä, kuin pienempien lasten.

6.1 Suunnitelma

Lähtökohta hankkeellemme oli lisätä lasten ja vanhusten kohtaamisia. Toiminnan sisällön pidimme avoinna, kunnes asiakasryhmämme oli kohdentunut. Saatuamme yhteistyötahomme määritettyä, kävimme useita kertoja tutustumassa päiväkerhon lapsiin ja kartoitimme heidän toiveitaan toiminnan sisällöstä. Kyselimme lasten mielipiteitä yhteistoiminnasta vanhusten kanssa koska halusimme tietää, mitä he tahtoisivat tehdä vanhusten kanssa. Suurin osa lapsista toivoi lautapeliä pelaamista ja askartelua sekä laulamista. Kerho tarjoutui lainaamaan pelejään ja askartelutarvikkeita, joten lasten toiveet olisi helppo toteuttaa. Käyntien tarkoituksena oli myös, että lapset tutustuivat meihin, jotta toteutuksessa olisi useampi tuttu aikuinen. Perehdytyskäynneillä myös ryhmädynamiikka ja yksittäisten lasten tarpeet ja haasteet tulivat tutuiksi, jotta voisimme huomioida ne toiminnassa.

Palvelukeskuksen asuntoihin jaettiin mainokset toiminnastamme, myös julkisiin tiloihin ja ilmoitustauluille kiinnitimme mainokset (LIITE 1). Vierailimme myös viikoittain päiväkahvitoiminnassa, jossa tutustuimme vanhuksiin ja kerroimme heille hankkeemme sisällöstä ja toimintaideoista, samalla keräsimme myös halukkaita osallistujia. Vanhusten ensireaktio idealle oli täysi hiljaisuus ja epävarmuus omasta toimintakyvystä, jaksamisesta ja osaamisesta.

Idea yhdessä pelaamisesta ja askartelusta aloimme suunnitella eteenpäin, ottaen huomioon lasten taidot ja vanhusten toimintakyky. Annoimme hankkeelle nimen Toimintatupa, jotta hankkeesta oli helppo keskustella niin lasten kuin vanhustenkin kanssa. Koska kerhon ryhmään kuuluu 14 lasta, joka oli liian suuri määrä yhdellä kertaa tilojen ja ohjaamisen kannalta, suunnittelimme Toimintatupaan kaksi eri ryhmää, joissa molemmissa olisi noin 7 lasta ja 7 vanhusta. Molemmat ryhmät kokoontuisivat kaksi kertaa. Toiselle tapaamiskerralle suunnittelimme lautapeliä pelaamista, pelejä voisi olla esimerkiksi Afrikan tähti ja Kimble. Toiselle kerralle suunnittelimme askartelua yhdessä,

esimerkiksi taiteilua sormiväreillä. Suunnittelimme toiselle tapaamiskerralle myös niin sanotun lelupäivän, johon lapset saivat tuoda lempilelunsa ja vanhukset jonkin itselle tärkeän ja lapsuudesta muistuttavan esineen tai esimerkiksi valokuvan. Lapset esittelisivät vanhuksille lelunsa ja kertoisivat siitä, ja vanhukset voisivat kertoa omista lapsuutensa leluista ja leikeistä. Toivomuksena oli, että esineistä syntyisi keskusteluja nykyaikajan ja entisaikojen lasten elämän eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä. Jokaisen tapaamisen loppuun suunnittelimme myös yhteisen kahvi- ja mehuhetken, jotta lapset ja vanhukset voisivat vielä seurustella vapaasti yhdessä. Toteutusajankohdaksi valitsimme aamun, sillä lasten kerhoaika on 09:00-12:00. Toimintatupa alkaisi kello 9:30 ja loppuisi noin kello 11:00, jotta kerholaiset ehtisivät lounaalle takaisin kerhoon.

Suunnittelimme, että keräämme palautteen toiminnasta haastattelulomakkeilla. Lapset haastateltaisiin heidän viimeisen käyntinsä jälkeen yksilöhaastatteluina, jotta jokainen lapsi saisi kertoa oman mielipiteensä ilman muiden vaikutusta siihen. Haastattelut tehtäisiin lomakkeelle, josta ohjaaja lukisi kysymyksen lapselle ja kirjaisi hänen vastauksensa sanatarkasti (LIITE 2). Tavoitteenamme oli haastatella vanhukset samalla metodilla, toki niin että haastattelukysymykset olisi muotoiltu ikäryhmälle sopivaksi (LIITE 3). Haastattelulomakkeet lähetettäisiin myös päiväkerhon työntekijöille (LIITE 4). Heille annettaisiin vastausaikaa muutama viikko, jotta he pystyisivät kertomaan havaintojaan, miten lasten puheissa tai leikeissä tapaamiskerrat ovat tulleet esille. Halusimme näin tekemällä tietää, millaisia muistoja lapsille jäi tapaamisista.

6.2 Toteutus

Toimintatupa kokoontui palvelukeskuksen asukkaiden yhteisessä kerhohuoneessa, mutta tilan pienen koon takia toiminnassa hyödynnettiin myös palvelukeskuksen aulatilaa. Ennen jokaista tapaamista kävimme valmistelemassa tilan, jonka jälkeen haimme vierisestä rakennuksesta lapset ja kerhonohjaajan päiväkahvitoiminnan tiloihin. Vanhukset olivat tällä välin jo tulleet paikalle sovitusti. Suunnitellusta poiketen päätimme tarjota kahvia sekä mehua jo tapaamisen alussa, samalla kun ohjeistimme toimintaa. Ajattelimme näin tekemällä rauhoittaa lapset hetkeksi heidän juuri siirryttyään paikalle kerhosta. Toivoimme myös tarjottavien nauttimisen vanhusten kanssa ennen yhteistoiminnan alkamista toimivan jännitystä lievittävänä siirtymävaiheena. Ohjeistuksen jälkeen

jaoimme lapset ja vanhukset tasaisesti pienemmiksi ryhmiksi tai pareiksi, jotta ylisukupolvisuus toteutuisi. Suunniteltua vähäisemmän osallistujamäärän vuoksi toimintaan osallistuvia vanhusryhmiä oli vain yksi, joka osallistui kaikkiin neljään tapaamiskerrtaan.

Ensimmäisellä tapaamiskerralla ohjelmassa oli lautapeliä pelaamista. Pelit olivat etukäteen valittuja siten, että ne olivat helppokulkuisia ja tuttuja lapsille. Valitsemiamme pelejä olivat Arvaa Kuka, muistipeli, Domino, UNO, Kimble ja Alias-sananselityspeli. Etenkin muistipelit ja Domino olivat myös monelle vanhukselle tuttuja. Päädyimme jakamaan peliryhmät siten, että osa pelasi kerhotilassa ja osa palvelukeskuksen aulassa ahtauden ja melun vähentämiseksi. Ryhmät saivat itse päättää, mitä peliä pelasivat ja aikataulun puitteissa saivat vaihtaa pelejä. Jokaisessa ryhmässä oli avustamassa yksi ohjaaja. Pelit päätettiin yhteisesti kerhotilassa, jossa kerroimme, mitä seuraavalla viikolla oli luvassa. Kyselimme myös yleisesti tunnelmia ja kävimme keskustelua ohjaajien ja vanhusten kanssa toteutuksesta. Keskustelu oli myös osa vanhuksia osallistavaa toimintaa.

Toisella tapaamiskerralla askartelimme ja pidimme lelupäivää. Toinen puoli ryhmästä askarteli sillä aikaa, kun toinen puoli kertoi omista leluistaan. Leluista kerrottiin vuoropohjaisesti ohjaajan johdolla. Askartelussa vanhus ja lapsi tekivät yhteisen taideteoksen, johon painettiin molempien käden jäljet. Taideteosta tehtäessä keskeistä oli, että lapsi maalasi vanhuksen käden ja vanhus lapsen käden. Toiminnan jälkeen kävimme täyttämässä kyselylomakkeet yksitellen ensimmäisen ryhmän lapsien kanssa, vielä kun toiminta oli tuoreessa muistissa.

Kolmannella tapaamiskerralla lapsiryhmä vaihtui ja pelasimme lautapelejä, jotka nyt olivat jo tuttuja vanhuksillekin. Vanhukset esittivät toiveen, että toiminta voisi olla jostain muutakin, kuin tekemistä pöydän ääressä ja olisi mukavaa, jos vapaalle keskustelulle jäisi enemmän aikaa. Sovimme, että ensi kerralla vanhukset tuovat yhden laululeikin, jonka esittävät ja kerhoryhmä tuo oman esityksen. Päätimme myös, että jätämme lelupäivän pois, sillä sen aiempi toteutus ei ollut odotusten mukainen. Näin saisimme myös aikaa vapaalle keskustelulle.

Neljännellä kerralla yksi vanhuksista esitti omat sovituksensa kappaleista Piippolan vaari sekä Jos sun lysti on. Lauluun yhtyivät muutkin vanhukset ja lapset. Tämän jälkeen lapset esittivät lauluja ohjaajan säestäessä kanteleella. Osa vanhuksista lauloi mukana ja kertoi, että kappaleet olivat tuttuja vuosien takaa. Laululeikkien jälkeen ohjelmassa oli Satupuun askartelu, josta vanhukset ja lapset saivat tehdä näköisensä askartelemalla siihen perhosia ja lintuja. Satupuu koristettiin painamalla siihen kädenjälkiä, jotka esittivät puunlehtiä. Satupuu laitettiin kerhotilaan seinälle, aikaisemmin tehtyjen taideteosten viereen, jossa ne ilahduttavat talon asukkaita ja päiväkahvitoiminnassa kävijöitä. Askartelun lomassa yksi vanhuksista esitti vielä yllätysnumerona Täti Monikan, johon hän oli valmistautunut rekvisiitalla.

Jokaisen kerran jälkeen reflektioimme toimintaamme ja muokkasimme suunnitelmaamme seuraavan kerran toteutusta varten. Viimeisen kerran päätteeksi olimme varautuneet avustamaan vanhuksia kyselylomakkeen täyttämässä, mutta he halusivatkin täyttää ne itse ajan kanssa. Kävimme täyttämässä kyselylomakkeet toisen lapsiryhmän kanssa ja haimme seuraavalla viikolla kyselylomakkeet päiväkahvitoiminnasta. Saatuamme kyselylomakkeet myös toiminnassa mukana olleilta kerhonohjaajilta sekä seurakunnan vapaaehtoistyönkoordinaattorilta, kävimme lomakkeet läpi ja teimme niistä johtopäätöksiä.

6.3 Arviointi

Toimintaa oli pääosin helppo lähteä toteuttamaan, sillä molemmat yhteistyötahot olivat yhteistyöhaluisia alusta pitäen. Alkuvaikeutena oli yhteistyötahojen kartoittaminen, sillä oli haastavaa tarjota tuotetta, jota ei vielä ollut kuin hahmotelman tasolla. Tämän lisäksi emme voineet nimetä toista osapuolta kummallekaan, ennen kuin olimme saaneet alustavasti suostumuksen yhteistyöhön molemmilta.

Kun osallistimme vanhuksia toimintaan, oli haasteellista saada heidät uskomaan heidän olevan täysin kelpoja ja kyvykkäitä toimintaamme, sillä moni uskoi, ettei olisi kykeneväinen. Seuraavat lausahdukset tulivat tutuiksi: ”Minulla kun on tämä kuulo niin huono”, ”En minä, kun liikkuminen on vaikeaa”, ”En minä osaa mitään pelejä”, ”On nivelet niin huonot, ettei pysty mitään askartelemaan”. Kannustimme kaikkia osallistu-

maan ja vaikka vain katsomaan. Jos jotain ei osaisi niin siinähan sitä oppisi. Painotimme, ettei tärkeintä olisi tekeminen vaan yhdessäolo. Vanhusten keskuudessa vallitsi nopeasti kannustava ilmapiiri, ja he haastoivat toinen toistaan osallistumaan. Joillekin päätöstä osallistumiseen helpotti, kun he ilmoittautuivat yhdessä ystävänsä kanssa. Toiminnan alkaminen aikaisin aamulla oli myös monelle kynnyskysymys. Eräs kertoi esimerkiksi heräävänsä hyvin aikaisin, mutta ottavansa aamut niin rauhallisesti, että saattaa pukea päivävaatteet päälleen vasta puolenpäivän jälkeen.

7 TULOKSET

7.1 Arviointimenetelmät

Toiminnan päätyttyä keräsimme palautetta toiminnasta kontrolloidulla kyselylomakkeella. Lomakkeet jaettiin vanhuksille ohjeistaen lomakkeen kysymyksiin ja vanhukset saivat täyttää lomakkeet omalla ajallaan. Lomakkeet sisälsivät avoimia kysymyksiä siitä, miten vanhukset ovat tekemisissä lasten kanssa arjessa, miten onnistuimme toiminnan toteutuksessa, kokivatko he toiminnan hyödylliseksi sekä haluaisivatko he sen jatkuvan. Vanhukset palauttivat lomakkeet päiväkahvitoimintaan, josta me haimme ne. Lapsille kysely toteutettiin avustetusti, kysymykset lukemalla ja vastaukset kirjoittamalla, lasten heikon kirjoitus- ja lukutaidon vuoksi. Tämä tiedonkeruutapa vastaa strukturoitua haastattelua.

Kyselytutkimuksen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto, sillä tutkimukseen voidaan saada paljon henkilöitä ja siinä voidaan kysyä myös monia kysymyksiä. Lomakkeet voidaan jakaa pienellä vaivalla suurelle joukolle ja se säästää tutkijan aikaa. Aineisto voidaan kerätä posti- tai verkkokyselyllä, jossa lomake lähetetään asiakkaalle, jonka hän lähettää täytettynä takaisin tutkijalle. Toinen keräysmenetelmä on kontrolloitu ja informoitu kysely, jossa tutkija voi jakaa lomakkeet henkilökohtaisesti, jolloin hän voi myös ohjeistaa kyselyn täytössä ja kertoa tutkimuksen tarkoituksesta. Täytettyään lomakkeen asiakas lähettää lomakkeen postitse tutkijalle. Tutkija voi myös lähettää lomakkeet postitse ja noutaa täytetyt lomakkeet henkilökohtaisesti, tällöin kyseessä on kontrolloitu ja henkilökohtaisesti tarkistettu kysely. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 188–192.)

Kyselytutkimuksen kysymykset voivat olla avoimia tai monivalintakysymyksiä. Avoimissa kysymyksissä esitetään vain kysymys ja vastaukselle on jätetty tyhjä tila. Avoinmet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden vastata omin sanoin, sekä tuoda esiin näkökulmia, joita tutkija ei osannut itse ajatella. Monivalintakysymyksissä tutkija on laatinut valmiit vastaukset, joista vastaaja valitsee itselleen parhaiten sopivimman vaihtoehdon. Tutkijan on helppo käsitellä monivalintakysymysten vastauksia, sillä vas-

taukset ovat vähemmän kirjavia ja rönsyileviä. Tulokset ovat myös helposti tietokoneella analysoitavissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 193–196.)

Kyselylomakkeiden lisäksi toimintamme arviointimenetelminä käytimme havainnointia toiminnan aikana. Osallistuimme toimintaan ohjaajina ja havainnoimme samalla toimijoita. Osallistujille oli kerrottu havaintojen tekemisestä. Suurta osaa havainnoista ei voinut kirjata heti ilman, että se olisi vaikuttanut toimintaan, joten havainnot jäivät toiminnan ajaksi muistin varaan.

Havainnoinnin avulla saadaan tietoa, kuinka ihmiset oikeasti toimivat, ja onko tämä ristiriidassa sen kanssa, mitä he palautteeseen vastaavat. Havainnoinnin avulla saadaan suora ja välitöntä tietoa kohderyhmän toiminnasta ja käyttäytymisestä havainnointitilanteessa. Havainnointi soveltuu erinomaisesti vuorovaikutuksen tutkimiseen ja tilanteisiin, jotka ovat vaikeasti ennakoitavissa ja nopeasti muuttuvia. Havainnoinnin ongelmia ovat tutkittavien käytöksen muuttuminen tutkijan saapuessa tilanteeseen. Tämä ongelma korjaantuu tutkijan tutustuttaessa ryhmään aiemmin, jolloin tilanne ei ole tutkittaville vieras.

Tutkija saattaa myös sitoutua emotionaalisesti tutkittavaan ryhmään, jolloin tutkimuksen objektiivisuus saattaa kärsiä. Havainnoinnin luotettavuuteen vaikuttaa myös, jos havaintoja ei voi välittömästi kirjata ylös, vaan tutkijan täytyy luottaa muistiinsa. Tutkija voi havainnoida ryhmää toiminnan ulkopuolelta tai osallistumalla toimintaan. Tavallisimmin ulkopuolelta, eli systemaattinen havainnointi, tapahtuu laboratorioolosuhteissa. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija voi osallistua toimintaan joko täydellisenä ryhmän jäsenenä tai niin, että ryhmälle on etukäteen kerrottu tutkijan keräävän havaintoja ja mahdollisesti esittävän kysymyksiä toiminnan aikana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 207–212.)

Kyselylomakkeiden ja havainnoinnin lisäksi kävimme avointa keskustelua toiminnasta niin vanhusten kuin ohjaajienkin kanssa. Keskustelu oli erinomainen työväline välittömään palautteeseen, jota tarvitsimme toimintamme kehittämiseen ja toimivaan toteutukseen seuraavina kertoina. Keskustelussa nousi esille myös onnistumiset ja asiat, joihin kiinnittää huomiota tai jotka voi jättää vähemmälle huomiolle.

7.2 Tulokset

Tuloksia analysoidessa jaottelimme erikseen lapset, vanhukset ja työntekijät. Toiminnan tuloksia olemme saaneet siis kolmesta eri näkökulmasta omien havaintojemme lisäksi. Tulokset ovat jaoteltu kyselylomakkeen rakenteen mukaisesti ja vertaamme aineistosta saamiamme tuloksia havaintoihimme.

Kysyimme **lapsilta**, näkevätkö he usein isovanhempiaan tai muita vanhoja ihmisiä ja vastauksia oli yhtä paljon ”ei näe usein” ja ”näkee usein” välillä. Monessa vastauksessa tuli ilmi se, että isovanhemmat asuvat kaukana ja tämä on syy sille, ettei heitä näe niin usein.

No aika usein, koska meillä asuu yks mummo ja ukki asuu ihan Suomessa, et ne ei asu Enossa. Toiset mummi ja ukki asuu Enossa. (Tyttö 5v.)

Lapset, jotka vastasivat, etteivät näe usein isovanhempia kertoivat pääsääntöisesti näkevänsä joskus ainakin jotakuta isovanhemmista. Eräs vastasi kuitenkin näkevänsä vain isän ja äidin, kun taas toisella mummo oli erittäin vahvasti arjessa mukana.

Nään aika usein mummooni, kun se on minun hoitajani, hän on perhepäivähoitaja. Oon hänen hoidossaan. (Poika 6v.)

Kysyessämme, oliko toimintatuvassa kivaa, olivat kaikki vastaukset myönteisiä. Mikä oli kivaa? -kysymyksen vastauksista nousi esille ylivoimaisesti käsien maalaus. Muita lasten mainitsemia kivoja asioita olivat pelaaminen, lelun tuominen, laululeikit ja muutamien mielestä yleisesti kaikki. Kolmantena kysymyksenä kysyimme, mikä ei ollut kivaa. Suurin osa lapsista ei osannut nimetä mitään tällaista. Erään mielestä lelun tuominen ei ollut mukavaa, toinen ei pitänyt laululeikeistä ja kolmas oli sitä mieltä, että pelaaminen oli tylsää.

Neljännessä kysymyksessä pyrimme kartoittamaan lasten halukkuutta vastaavaan toimintaan jatkossa. Puolet lapsista vastasi haluavansa yhteistoiminnalle jatkoa. Vastauksissa he mainitsivat toiveensa toiminnan sisällölle. Niitä olivat pelaaminen, piirtäminen ja askartelu. Kaksi lasta vastasi, ettei haluaisi yhteistoimintaa vanhusten kanssa ja kolme

ei osannut sanoa. Yhden lapsen vastauksesta kävi myös ilmi, että hän toivoisi enemmän vanhusten tulevan päiväkerhoon.

Viimeisessä kysymyksessä selvitimme, olivatko lapset oppineet jotain uutta, johon suurin osa vastasi, ettei ollut oppinut mitään uutta. Kolme lasta kertoi kuitenkin käsien maalaamisen olleen heille uusi kokemus.

Vanhuksilta kysyessämme, näkevätkö he usein lapsenlapsiaan tai muita pieniä lapsia, vain yksi heistä vastasi näkevänsä lapsenlapsiaan viikoittain. Kaikki muut vastasivat näkevänsä lapsenlapsiaan harvemmin tai että heidän lapsenlapsensa olivat jo aikuisia, eivätkä he olleet olleet pienten lasten kanssa tekemisissä.

Nyt ovat jo 12–29-vuotiaita, käyvät katsomassa ja soittelevat. Seuraan ja käyn katsomassa harrastuksiaan. (Mies 88v.)

Nuorin lapsenlapsi on 10v. Ei me enää niin paljon nähdä. Kaverit ja pelit ovat nyt se juttu, 3 muuta ovat jo aikuisia. (Nainen 81v.)

Vanhusten mielestä mukavinta olivat pienet lapset: välittömyys, riemu, heidän äänensä ja erilaiset persoonansa. Osa mainitsi mukavaksi yhdessäolon sekä lasten kanssa pelaamisen ja askartelun. UNO-peliin ryhtyessä vanhukset olivat varautuneita, sillä he eivät osanneet sääntöjä, eivätkä uskoneet oppivansa peliä. Pelin aikana kuitenkin luotto omaan itseen ja pelaamiseen kasvoi. Pelissä kiusoiteltiin puolin ja toisin, niin lapset kuin vanhukset vannottivat vuoronperään voittavansa seuraavan pelin. Peliajan loputtua pöydästä lähdettiin eri mielellä kuin siihen tultiin.

Se toi suuren vaihtelun tämän talon elämään; oli hieno tuulahdus ulkopuolisesta, eri-ikäisistä (ohjaajista ja lapsista) ja heidän elämästään. (Nainen 84v.)

Vanhusten mielipiteet siitä, mikä ei ollut mukavaa, jakautui kolmeen yhtä suureen vastaustyyppiin: kahden mielestä toiminta oli kokonaisuudessaan mukavaa, kahden mielestä toiminnan aloittaminen oli jäykkää sekä yhteinen johdatus puutteellista ja kaksi olisi kaivannut enemmän aikaa vapaalle seurustelulle. Kaikki vanhukset pitivät toiminnasta ja vastaukset kuvasivat juuri sitä, mitä olimme ajatelleet toiminnan tavoitteeksi.

Kyllä tällainen on mukavaa ja olisi kivaa jos jatkuisi. Se olisi lapsille tärkeää oppia olemaan vieraitten vanhuksien kanssa. (Nainen 81v.)

Jos ei nyt ihan tarpeellista mutta tosi mukavaa vaihtelua. Tämän kaltainen toiminta lasten kanssa lähentää myöskin talon asukkaita toisiinsa. (Nainen 71v.)

Luulisin, että tämä olisi tarpeellista molemmiin puolin. Eihän kaikilla lapsilla ole mummoja ja vaareja lähipiirissä, eikä päinvastoin. (Nainen 84v.)

Vanhukset vastasivat kyselyn viimeiseen kysymykseen oppineensa uutta. Monelle käsimaalauksen oli uusi asia, myös pelit ja pelaaminen mainittiin uutena asiana. Toiset mainitsivat oppineensa uutta pienten lasten luonnollisuudesta, erilaisuudesta sekä erilaisista persoonista. Eräässä vastauksessa vanhus toivoi lasten oppineen palvelukeskuksen olevan ”mummojen ja vaarien” koti eikä vain rakennus. Myös havaintomme osoittivat, että erityisesti käsimaalauksen oli vanhuksille uutta ja innostavaa. Eräs vanhus oli silminnähden järkyttynyt, kun kerroimme että tarkoitus on maalata kämmenet. Tästä syntyi kuitenkin paljon naurua muiden kanssa, ja vanhuskin lähti muiden kannustamana rohkeasti mukaan maalaamiseen. Vanhukset kertoivat myös vielä käsiä pestessään nauraneensa, kuinka eivät olleet pienenäkään tällaista sotkua tehneet.

Työntekijöiden kyselylomakkeissa toimintamme sai hyvän palautteen ja kerhonohtajat kertoivat, että aikovat jatkaa toimintaa syksyllä. Havaintona he olivat huomanneet, että vaikka lapsia oli jännittänyt toiminta etukäteen, olivat he ensimmäisen kerran jälkeen odottaneet seuraavaa kertaa innolla ja puhetta toiminnasta oli riittänyt vielä käyntienkin jälkeen. Kerhonohtajat näkivät lapsille tärkeänä myös sen, että olimme tutustuneet lapsiin etukäteen ja että toiminnan jälkeen keräsimme heiltä palautteen. He kokivat, että toiminnasta hyötyivät niin lapset kuin vanhuksetkin.

Vapaaehtoistyönkoordinaattori taas oli nähnyt toiminnan vanhuksia yhdistävänä tekijänä, vanhukset olivat iloinneet tavatessaan lapsia sattumalta, ja kun nämä olivat tervehtineet heitä. Toiminnan avulla vanhukset saivat myös kontaktia lähiympäristöön, joka saattoi olla heille täysin vieras. Hän totesi toiminnan olevan hyödyllistä ja arvokasta, joten sen eteen kannattaa tehdä töitä. Hän uskoo toiminnan järjestämisen olevan jatkossa helppoa, kun molemmat osapuolet tekevät sen eteen töitä ja toiminta saadaan vakiin-

tumaan. Vapaaehtoistyönkoordinaattori uskoi palvelukeskuksen omien haasteiden vaikuttaneen vähäiseen osallistujamäärään, mutta uskoi vaikeuksien helpottavan ajan kanssa. Myös yhteistoiminnan vakiintuminen todennäköisesti helpottaa asukkaiden osallistumista toimintaan.

Toiminnan ohjaajina havainnoimme erityisesti lasten ja vanhusten välistä vuorovaikutusta. Ensimmäisen käynnin alussa olivat jotkut lapset selvästi ujoja, kun taas toisissa jännitys purkaantui levottomuutena. Toisella tapaamiskerralla lapset muistivat jo vanhukset nimeltä ja toimivat heidän kanssaan oma-aloitteisemmin. Vanhukset taas jäivät jo ensimmäisen tapaamisen jälkeen kerhohuoneeseen juttelemaan iloisin mielin toiminnasta. Sama toistui toisella kerralla ja silloin puheenaiheena oli jo vaihtuva lapsiryhmä. Vanhukset olivat kaikesta lasten toiminnasta kiinnostuneita ja osoittivat elämänkokemusta siinä, että saivat hiljaisinkin lapsen mukaan toimintaan eivätkä loukkaantuneet, vaikka vilkas lapsi kovin sanoin uhosi voittavansa korttipelin. Vanhusten toiminnassa oli selvästi lisää uskaliaisuutta ensimmäiseen käyntiin verraten. Vanhukset ohjasivat lapsia toisella askartelukerralla jo itse, kun tiesivät mitä tehdään. He uskalsivat myös heittäytyä toimintaan, tästä esimerkkinä erään vanhuksen Täti Monika -esitys.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Lasten haastattelujen tulokset jäivät niukoiksi, vaikka olimme ottaneet huomioon sen, että haastattelut tehdään heti toiminnan jälkeen, yksi kerrallaan ja ilman taustahälyä. Vastaukset olivat myös epäjohdonmukaisia: lapsi saattoi esimerkiksi vastata kaiken olleen kivaa, mutta ei silti halua toimintaa jatkossa. Tuloksia tarkastellessa huomasimme, että sanavalintoihin olisi tullut kiinnittää enemmän huomiota, sillä emme olleet ottaneet huomioon esimerkiksi lasten käsitteiden ymmärrystä. 1. kysymyksemme oli muotoiltu ”näetkö usein isovanhempiasi..” ja 4. kysymyksemme ”haluaisitko, että kerhosta käytäisiin useammin touhuamassa..”. Sanat usein ja useammin ovat huonoja käsitteitä, jos halutaan luotettavia tutkimustuloksia. Usein-sana viittaa joko omaan kokemukseen siitä, mikä on usein tai tekemisen toistuvuuden suhteesta valloillaan olevaan normiin. Sanavalinta oli huono ja monivalintakysymyksellä olisimme todennäköisesti saaneet luotettavammat ja selvemmät tulokset.

Yksilöhaastatteluissa kysyimme lapsilta, mikä ei ollut kivaa. Tähän kysymykseen ei ollut mitään yksittäistä asiaa, jonka useampi lapsi olisi vastannut. Tästä voimme päätellä, että toiminta on ollut onnistunutta ja vastannut lasten kehitystasoa sekä toiveita ja odotuksia. Lapset nauttivat enemmän tekemisestä, kuten maalaamisesta ja pelaamisesta, jotka nousivat haastateltaessa esille. Vanhuksille yhteistoiminta oli subjektiivisesti tärkeämpää kuin lapsille, joille yhteistoiminta oli kehityksen ja pedagogiikan näkökulmasta tärkeää. Toimintaa seurattessamme huomasimme, että alun ujustelun jälkeen lapsi ei niinkään katso kenen kanssa pelaa tai touhuaa, kunhan tekeminen on mieluista ja sujuvaa. Vanhukset taas toivat vastauksissaan ilmi, kuinka tärkeää heille oli lasten ääni ja vilkkaus. Vanhusten vastauksissa siis korostui yhdessäolon ja lasten näkemisen sekä vierestä seuraamisen tärkeys. He myös toivoivat enemmän vapaata seurustelua lasten kanssa ohjatun toiminnan tilalle. Tässä tuli esille yksi toiminnan haasteista: kuinka toiminta saadaan mieluisaksi niin lapselle kuin vanhukselle, kun ohjattua toimintaa ja leikkiä tulisi olla sopivassa suhteessa vapaan keskustelun kanssa. 5-vuotias osaa jo vuorovaikutuksen perustaitoja, mutta pidempään johdonmukaiseen seurusteluun hänen taitonsa eivät välttämättä vielä riitä. Jos toimintaa haluaisi rakentaa enemmän keskustelun ympärille, lasten tulisi olla vanhempia. Toisaalta taas, jos toiminta perustuisi enemmän

tekemiseen, tulisi vanhusryhmän olla toimintakyvyltään 3. iässä, jolloin toimintakyky ei vielä ole merkittävästi heikentynyt.

Lelupäivä tuntui ajatuksena todella hyvältä, mutta sen toteutus ei vastannut odotuksia. Lapset innostuivat lelun tuomisesta, mutta lelun ohjattu esittely ja siitä muille kertominen tuotti hankaluuksia, tähän saattoi vaikuttaa esimerkiksi lapsen muistin kehittyminen. Lasten toivottiin kertovan lelustaan ja siitä, mistä oli sen saanut. Jos lapsi ei muistanut heti, mistä lelun oli saanut, saattoi hän hämmentyä tilanteesta niin, ettei saanut mitään sanottua. Lelusta kertomista olisi saattanut helpottaa pienemmät ryhmät tai leikin lomassa lelusta luontevasti kertominen. Jos lapsia olisi valmisteltu kerhossa etukäteen kertomaan lelustaan, olisi se saattanut helpottaa heitä muistamaan lelunsa tarinan. Tämä olisi kuitenkin voinut luoda lapsille turhia paineita lelupäivästä ja korottaa kynnystä toimintaan osallistumiselle.

Lasten ja vanhusten haastattelut tukevat teoriaa siitä, että lapset ja vanhukset tapaavat harvoin. Tämä selittyy osittain perhekäsityksen muuttumisella ja osittain varmasti usealla samaan aikaan elossa olevalla sukupolvella. Erityisesti vanhukset kertoivat tapaavansa lastenlapsiaan tai muita pieniä lapsia harvoin, monella lapsenlapset olivat jo aikuisia. Monelle toiminnassa tärkeää oli vain lasten äänen kuuleminen ja leikin seuraaminen, mikä kertoo omalta osaltaan vanhusten kaipuusta lasten pariin.

Vanhuksille oli myös tärkeää heille järjestetty toiminta, jossa he tapasivat muita palvelukeskuksen asukkaita yhteisen tekemisen parissa. Vanhukset saivat jo suunnitteluvaiheessa äänensä kuuluviin ja heidän toiveensa otettiin huomioon myös toiminnan edetessä, mikä lisäsi heidän osallisuuttaan. Toiminnan johdosta yksi vanhuksista koetti kerätä pelirinkiä, sillä hänellä oli kotonaan UNO-kortit, jolla he olisivat voineet pelata. Toinen alkoi muistella laululeikkejä ja suunnitella ohjelmanumeroa, jonka esittäisi lapsille seuraavalla kerralla. Toiminta lisäsi myös yhteisöllisyyttä ja antoi vanhuksille yhteisen puheenaiheen, jonka avulla heidän oli helppo tutustua toisiinsa. Toiminnan tärkeys tulee esille erityisesti uudessa palvelukeskuksessa tai asumisyksikössä, jossa asukkaat eivät ole toisilleen tuttuja. Tällaisessa paikassa olisi tärkeää heti alussa rakentaa asukkaille yhteistä toimintaa, joka auttaa luomaan yhteisestä asumiskeskuksesta tiiviin yhteisön.

Mielestämme tämän kaltaisesta toiminnasta hyötyvät sen kaikki osapuolet. Toiminta on maksutonta tai matalakustanteista ja sen järjestäminen on suhteellisen vaivatonta. Toiminnan hyödyt ovat suuria, joten vastaavaa toimintaa kannattaisi järjestää enemmän. Yksinkertaisesti tuomalla kaksi eri ikäryhmää toistensa luokse mahdollistetaan aito kohtaaminen, sukupolvien yli siirtyvä tieto, vanhusten ja lasten osallistaminen, lasten leikin tuomat muistot vanhuksille ja yhteisöllisyys. Vanhusten palveluita ja mahdollisuutta osallistua yhteiskunnassa on arvosteltu puutteelliseksi. Samaan aikaan on huoli lapsista, joiden puheen kehitys viivästyy, kun heidän vanhemmillaan tai muilla aikuisilla ei ole aikaa riittävään vuorovaikutukseen lapsen kanssa (Yle 2015). Tuomalla lapset ja vanhukset yhteen, lapset saavat vuorovaikutusta ja oppivat hyvää suomea, kun vanhukset taas saavat virikkeellisyyttä ja monipuolisuutta elämäänsä.

9 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Hanketta suunnitellessa meidän tuli ottaa huomioon, miten arvioisimme sen tarpeellisuutta. Asiakasryhmämme koostui vanhuksista, jotka pystyivät antamaan palautteen ja olivat täysivaltaisia, sekä lapsista, jotka luvanvaraisesti pystyivät vastaamaan kysymyksiimme. Päädyimme puolistrukturoituun haastatteluun käyttämällä haastattelulomakkeita, jotka oli tarkoitus täyttää sanatarkasti sitä mukaa, kun haastateltava vastaisi lomakkeen kysymyksiin. Vanhuksilta keräsimme kuitenkin palautteen heidän toiveensa mukaisesti eli antamalla lomakkeet heille, jotta he saisivat ne ajan kanssa täyttää. Haastattelulomakkeet täytettiin nimettöminä ja niihin kirjattiin vain ikä ja sukupuoli. Lapsille luvat toimintaan osallistumiseen ja heidän haastatteluun olimme pyytäneet etukäteen lasten vanhemmilta kotiin lähetetyn infokirjeen ohessa. (LIITE 5). Haastattelu ja kyselylomakkeet, sekä muut muistiinpanot ja havainnot, joita toiminnan aikana kerättiin, hävitetään opinnäytetyön julkaisun jälkeen.

Haastattelujen luotettavuutta on vaikea arvioida, sillä vanhusten osallistujamäärän vähäisyyden takia pystyimme päättämään vastaajan henkilöllisyyden, emmekä olleet ottaneet tätä huomioon kyselylomakkeita tehdessä. Vanhukset ovat todennäköisesti itsekin tiedostaneet tämän seikan, joten se on voinut vaikuttaa vastauksiin. Myös lasten yksilöhaastatteluihin on voinut vaikuttaa monikin tekijä: lapset ovat olleet jännittyneitä tai levottomia, että pääsisivät takaisin leikkimään. Osa lapsista ei vastannut sanatarkkaan kysymykseen mitään, joten heille täytyi avata kysymystä tarkemmin. Kysymyksen avaaminen on voinut toimia johdattelevana puheena lapselle ja vaikuttaa näin hänen muodostamaansa vastaukseen.

Mielestämme myös vastaukset ilman yksityiskohtia tai perusteluja eivät välttämättä ole luotettavia. Jos lapsi vastaa, että toiminta oli kivaa, mutta ei nimeä kivaksi mitään tiettyä, on mietittävä vastauksen luotettavuutta. On mahdollista, että lapsi vastaa näin joko aikuisen mieliksi, tai jotta pääsisi pois epämiellyttävästä haastattelutilanteesta. Osa lapsista taas palasi äskettäiseen toimintaan muistellen ja selittäen mikä oli kivaa. Koimme siis, että saamamme palaute oli suuntaa antavaa, eikä niinkään aineistoa, jonka pohjalta voisi tehdä tilastoja. Tärkeimpänä palautteessa oli kuitenkin se, ettei sieltä noussut yhtäkään epämiellyttävää tai vääryyden kokemusta, vaan palaute oli neutraalista positiiviseen.

Vanhusten lomakkeista saimme kattavaa palautetta niin toimintamme sisällöstä kuin sen merkittävyydestä. Palautteesta huomasimme, että he olivat antaneet sen ajan ja ajatuksen kanssa. Sisällöltään palaute oli pääasiassa positiivista. Vanhusten puheissa nousi esille se, että oli mukavaa, kun he saivat olla meille avuksi. Mietimme tätä ja tulimme siihen tulokseen, että tämän ajattelun täytyi juontaa juurensa hetkeen, kun olemme markkinoineet toimintaa. Olimme selittäneet, miksi sitä järjestämme, ja puhuimme siitä, että kyseessä on koulutehtävä. Toisaalta tämä voi olla myös opittu toimintatapa siitä, että ollaan vaatimattomia tai vähätellään omaa tarvetta ja tärkeyttä. Vanhukset auttoivat järjestämään toimintaa osallistumalla siihen, mutta samalla he myös hyötyivät itse toiminnasta.

LÄHTEET

- Andreev, Taina & Salomaa, Varpu 2005. Kokemista ja kuvitusta – luovat ja toiminnalliset menetelmät vanhustyössä. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.) Laatusuhteiden kehittäminen. Helsinki: Tammi, 161–192.
- Duodecim. Ryhmästä apua vanhusten yksinäisyyteen 2012. Viitattu 27.3.2015 http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&viewType=viewArticle&tunnus=duo10334
- Hahl, Anniina 2014. Oppimista yhdessä ikään katsomatta: Toimintamallin kehittäminen päiväkodin ja vanhusten palvelukeskuksen välillä. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2002. Mielen voimavarat vanhetessa. Teoksessa Eino Heikkinen ja Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 207–231.
- Heinonen, Eveliina; Järvenpää, Marika & Pajukangas, Iida 2015. Sukupolvet kohtaavat Terhokerhossa – haasteita ja mahdollisuuksia kulttuuriperinnön välittymiseen. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Helkama, Klaus 2002. Lapsen moraalinen kehitys. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Päästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 121–135.
- Helminen, Pirjo & Karisto, Antti 2005. Vanhustyö muuttuvassa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.) Laatusuhteiden kehittäminen. Helsinki: Tammi, 9–18.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ilmannon tiedotteet 2015. Varaslähtö vanhusten viikkoon: Nikkari aloittaa vanhusten ja päiväkotilasten yhteiset teemapäivät. Viitattu 11.9.2015. http://www.ii.fi/tiedotteet/3/1/nikkari_aloittaa_vanhusten_ja_paivakotilasten_yhteiset_teemapaivat

- Kiilakoski, Tomi; Gretscher, Anu & Nivala, Elina 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Anu Gretscher ja Tomi Kiilakoski (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 9–33.
- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen, Taisto 2015. *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koistinen, Sanna 2015. *Päiväkotien Mustikan ja Itäkeskuksen palvelutalon yhteistyön vuosi 2014*. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma (ylempi AMK). Opinnäytetyö.
- Koko Suomi leikkii i.a. Tietoa hankkeesta. Viitattu 11.9.2015.
<http://www.kokosuomileikkii.fi/hanketiedot/>
- Korkiakangas, Pirjo 2002. Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa Eino Heikkinen ja Marjatta Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 173-204.
- Korvenpää, Milla & Oksa, Nora 2012. ”Kylämummi on sellanen, kenestä niin ku välittää” : MLL:n Varsinais-Suomen piirin Kylämummi- ja -vaaritoiminta lapsen näkökulmasta. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Koskinen; Simo, Aalto; Leena, Hakonen; Sinikka & Päivärinta; Eeva 1998. *Vanhustyö*. Gummerus: Jyväskylä.
- Kröger, Teppo; Karisto, Antti & Seppänen, Marjaana 2007. *Sosiaalityö vanhuuden edessä*. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto ja Teppo Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö – Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Juva: Ps-Kustannus. 7-15.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemiseksi ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980, 28.12.2012. Viitattu 13.10.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Lapset ja vanhukset kohtaavat uudella tavalla 2010. Yle. Viitattu 11.9.2015.
http://yle.fi/uutiset/lapset_ja_vanhukset_kohtaavat_uudella_tavalla/5615987
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 15.10.2015.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>

Lasten ja ikäihmisten palvelutalo Lapissa i.a. Kunnat.net. Viitattu 11.9.2015.

<http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/hyvakas/hyvakas-tietopankki/lasten-ja-ikaihminen-palvelutalo-lapissa/Sivut/default.aspx>

Lehtilä, Mervi 2009. ”Iso ja pieni on yhdessä kaksi. Kaksi voi yhdessä leikkiä.” - Lasten ja vanhusten yhteistyö luovilla menetelmillä. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Leppänen, Nina & Virtakoski, Niina 2014. Kylänummi ja -vaaritoiminnan kokemukselliset vaikutukset vapaaehtoistyöntekijän hyvinvointiin. Laurea-ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kainuun piiri 2015. Varaisovanhemmat. Viitattu 11.9.2015. <http://kainuunpiiri.mll.fi/perheille/varaisovanhemmat/>

Mahonen, Sari & Nykänen, Maarit 2015. Piirakanpaistoa ja sukupolvien kohtaamisia Terhokerhossa. Karelia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Marjanen, Päivi; Marttila, Marjaana & Varsa, Marjo 2013. Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Juva: PS-kustannus

Näslindh-Ylispaangar, Anita 2005. Vanhuksen olemassaolon kokemuksen vahvistaminen yhteisössä. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.) Laatu vanhustyöhön. Helsinki: Tammi, 147–160.

Nylund, Marianne 2013. Yhteisötyön luento 12.3.2013. Järvenpää: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Ojanen, Tuija; Ritmala, Marjo; Siven, Tuula; Vihunen, Riitta & Vilen, Marika 2011. Lapsen aika. Helsinki: WSOYpro Oy.

Palvelukeskuksen asukas 2015. Henkilökohtainen tiedonanto 16.3.

Pilli, Outi 2010. Varaisovanhemmuudesta iloa isoille ja pienille: Kylänummi- ja -vaari-toiminnan käynnistäminen Seinäjoella. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Routasalo, Pirkko & Kaisu, Pitkälä 2005. Ikääntyvän henkilön yksinäisyys – haaste hoitotyölle. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.) Laatu vanhustyöhön. Helsinki: Tammi, 19–31.

- Saarenheimo, Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa, vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Sarvimäki, Anneli & Heimonen, Sirkkaliisa 2010. Teoksessa Anneli Sarvimäki, Sirkkaliisa Heimonen ja Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja Haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 14–32.
- Suomi, Asta 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa Marjatta Marin ja Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-Kustannus, 179–186.
- Talkoorengas i.a. Varamummot ja –vaarit. Viitattu 11.9.2015.
<http://www.talkoorengas.fi/varamummot.php>
- Tamminen, Tuula 2004. Vuorovaikutusteoriat. Teoksessa Irma Moilanen, Eila Räsänen, Tuula Tamminen, Fradrik Almqvist, Jorma Piha ja Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 50–52.
- Taunila, Leila 2015. Lapset ja vanhukset yhteistiloihin. Etelä-Suomen Sanomat 24.4. Viitattu 11.9.2015.
<http://www.ess.fi/uutiset/paijathame/2015/04/23/lapset-ja-vanhukset-yhteisiin-tiloihin---lahteen-tulee-uudenlainen-palvelukortteli>
- Ukkonen-Mikkola, Tuulikki 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen yksikkö. Akateeminen väitöskirja.
- Vanhempainnetti i.a. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Viitattu 11.9.2015.
<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kylamummit/>
- Varamummo Soili 2015. Palvelut. Viitattu 11.9.2015.
<http://www.varamummosoili.fi/palvelut/>
- Vilen, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jani; Siven, Tuula; Neuvonen, Sohvi & Kurvinen Auli 2011. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Yle 2015. Puhumattomat kolmevuotiaat uusi ilmiö – some varastaa vanhempien ajan. Viitattu 21.10.2015.
http://yle.fi/uutiset/puhumattomat_kolmevuotiaat_uusi_ilmio__some_varastaa_vanhempien_ajan/8356936

LIITTEET

LIITE 1: Toiminnan mainos

TOIMINTATUPA
TULE JA VIIHDY YHDESSÄ LASTEN
KANSSA TEHDEN JA LEIKKIEN

PALVELUKESKUKSEN KERHOTILASSA

Järjestämme ohjattua askartelua ja pelaamista päiväkerhon lasten kanssa. Olet siis tervetullut Toimintatupaan opettelemaan uutta, opettamaan vanhaa, tutustumaan lapsiin ja viihtymään yhdessä.

Toimintaan voit osallistua kahtena peräkkäisenä tiistaina, joko ensimmäisessä ryhmässä 21.04 ja 28.04 tai toisessa ryhmässä 05.05 ja 12.05. Klo. 09:30 – 11:00.

Toimintatupaan voit ilmoittautua Päiväkahvitoiminnassa maanantaisin klo. 13 – 15.

Lisätietoja antaa toiminnasta vastaavat Mikko Mäkinen (puhelinnumero), Heta Ruoho (puhelinnumero) ja Vapaaehtoistyönkoordinaattori (puhelinnumero)

LIITE 2: Lasten haastattelulomake

HAASTATTELU	LAPSET
Ikä:	
Sukupuoli:	
1. Naetko usein isovanhempiasi tai muita vanhoja ihmisiä?	
2. Oliko Toimintatuvassa kivaa? Mikä oli kivaa?	
3. Mikä ei ollut kivaa?	
4. Haluaisitko, että kerhosta käytäisiin useammin touhuamassa vanhojen ihmisten kanssa?	
5. Opitko jotain uutta?	

LIITE 3: Vanhusten haastattelulomake

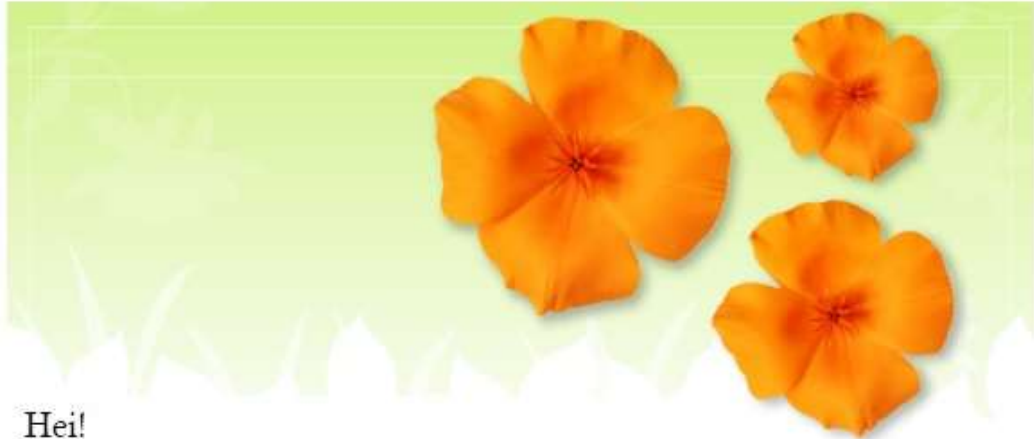
HAASTATTELU	VANHUKSET
Ikä:	
Sukupuoli:	
1. Näetkö usein lapsenlapsiasi tai muita pieniä lapsia?	
2. Mikä Toimintatuvassa oli mukavaa?	
3. Mikä ei ollut mukavaa tai olisi voitu tehdä toisin?	
4. Koetteko tämän tapaisen toiminnan tarpeelliseksi ja haluaisitteko, että toimintaa järjestettäisiin jatkossa?	
5. Opiteko jotain uutta?	

LIITE 4: Ohjaajien haastattelulomake

Kerhonohtajien haastattelulomake

1. Miten hanke on näkynyt lapsissa? (positiivista, negatiivista, innostusta, jännitystä, ennen, jälkeen jne.)
2. Koetteko tällaiselle toiminnalle olevan tarvetta, onko toiminnasta enemmän hyötyä vai vaivaa?
3. Näettekö vastaavan toiminnan mahdollisena jatkossa? Miten arvioitte suunnittelun ja toteutuksen onnistuvan työaikanne puitteissa?
4. Kuinka hanke toteutui? (Ohjaus, sisältö, tavoitteellisuus= sukupolvien kohtaaminen, kahden tahon käyttämätön potentiaali, yhteisöllisyys)
5. Mitä olisitte tehneet toisin/ kehitysideita/vapaa sana?

LIITE 5: Kirje vanhemmille

Hei!

Olemme suunnitelleet toimintaa lapsenne päiväkerhoryhmän ja palvelukeskuksen asukkaiden välille. Toiminta on käytännössä yhdessä pelaamista, askartelua ja jutustelua sekä ”lelupäivä”, jossa lapset saavat tuoda oman lempilelunsa ja ikäihmiset jonkin itselle tärkeän esineen. Tavoitteenamme on lisätä lasten ja vanhusten kohtaamista, toisiltaan oppimista ja yhteisöllisyyttä.

Teemme aiheesta myös opinnäytetyötä, joten toiveenamme olisi, että voisimme kysellä lapsilta yhteistoiminnan herättämistä ajatuksista. Haastatteluvastauksia käytetään opinnäytetyössämme nimettöminä siten, etteivät lapset ole tunnistettavissa.

Kerromme mielellämme lisää toiminnasta:

Heta Ruoho
Sosionomi +
Lastentarhanopettaja
-opiskelija
(puhelinnumero)
(sähköpostiosoite)

Mikko Mäkinen
Sosionomi
-opiskelija
(puhelinnumero)
(sähköpostiosoite)

Toimintaa varten
lapsiryhmä jaetaan puoliksi
ja kumpikin ryhmä vierailee
palvelukeskuksessa kaksi
kertaa.

Vierailupäivät ovat:
Ryhmä 1: ti 21.4. ja ti 28.4.
Ryhmä 2: ti 5.5. ja ti 12.5.

